

DE ZOOGENAAMDE

GEHEIME GENOOTSCHAPPEN

DER

PROTESTANTEN IN NEDERLAND

VERDEDIGD.

ZESTAL BRIEVEN

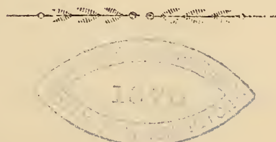
AAN

DEN NEDERLANDSCHEN KIEZER

(ELECTEUR NEÊRLANDAIS).

DOOR

EEN' STEMGEREGTIGDE.

AMSTERDAM.
W. H. KIRBERGER.
1853.

GEDRUKT BIJ W. J. KRÖBER.

EERSTE BRIEF.

MIJNHEER!

Ten tweeden male valt gij, in eene uitgewerkte Memorie, het Protestantisme aan. In uwe vroegere waren het klagten over den bestaanden toestand uwer geloofsgenooten in Nederland; thans is het onderwerp hunne bange vooruitzigten, wegens de belaging hnnner broodwinningen en veiligheid, door de (zoogenaamde) geheime genootschappen.

Uwe beschuldigingen, naar men meldt, reeds van tijd tot tijd elders geplaatst, hebt ge nu bijeen gevoegd en onder weinige oogpunten gebragt, ten einde uwe kerkgenooten, zoo in- als buitenlandsche, een overzigt te geven van de rampen, die hen en hunne eerdienst in Nederland, naar uwe voorstelling, bedreigen, en welke, zoo uwe memorie waarheid behelsde, het vaderland, door der Protestanten schuld, aan de vreeselijkste toekomst zouden ter prooi geven.

Daár deze beschuldigingen onwaar zijn, moeten zij wederlegd worden. Op het Protestantismus, in leer en daad verdraagzaam, mogen die smetten niet kleven. Het smart mij dat geen bekwamer hand de pen ter verdediging er van heeft opgenomen. Ik heb dit gehoopt, er naar uitgezien en er op gewacht; dan, teleurgesteld, acht ik het van mijnen pligt de ongegrondheid uwer aanvallen onder uw oog en dat des publieks te brengen.

Als medelid van een der bedoelde genootschappen, dringt mij mijn geweten om, in eene zaak, waaraan ik ook niet

vreemd ben, den toegeworpen handschoen op te nemen; want, het onbeantwoord blijven uwer beschimpingen zou den schijn van toestemming, dus van schuld, op de leden der Protestantsche vereenigingen kunnen doen hechten.

Daartegen komen mijn gevoel als mensch, mijne zelfbewustheid van niemand kwaad te bereiden of toe te wenschen; maar alleen het goede te willen helpen behouden, mijne overtuiging van de onschuld der genootschappen en mijne liefde voor het vaderland, als een der zetels van gewetensvrijheid, met al de krachten mijner ziel op.

Ik vertrouw dat eene eenvoudige nalezing uwer Memorie en kalme wederlegging van hetgeen gij tegen de genootschappen aanvoert, het best zal geschikt wezen, om den onpartijdige en den vooringenomene, maar waarheid lievende, een juist inzigt van de wezentlijkheid te geven. Ik zal dus mij niet inlaten met het door u aangevoerde omtrent de regelloosheid der Protestantsche kerken, den pijnigenden angst der gemoedelijke Protestanten over hunne onderlinge verschillen, de booze driften, die (volgens uwe verzekering) zich van hunne harten hebben meester gemaakt, en het ongunstig terrein waarop zich de Protestantsche genootschappen in dezen tijd van terugwerking bevinden; dit alles toch zijn bijzaken; die hoezeer *con amore* door u behandeld 1) niet tot de hoofdpunten van uwe Memorie behooren.

---

1) *Avant propos*, p. 5—8 en p. 91. Om dezelfde reden is hier ook gezwegen van de herhaling der Belgische grieven, wegens onderwijs, DE BROGLIO, enz. enz., daar deze o. a. in de *Lettres d'un Protestant à l'auteur d'un mémoire*, enz. (La Haye, chez SUSAN, 1849) en in de *Analyse d'un poëme en prose*, par MONCLAR (Arnhem, chez P. A. DE JONG, 1849) wederlegd zijn geworden. Men zie omtrent de verschillen ook *The Prot. Alliance*, 's Hage, bij H. C. SUSAN CHZ., 1852, bladz. 13 en vv., en 26 en vv.

Deze zijn:

1°. De aard, het doel en de middelen der zoogenaamde geheime Protestantsche genootschappen, en

2°. Hunne gevaarlijke strekking voor de Roomschen in Nederland en voor de staats-maatschappij.

Deze zullen dus voornamelijk de onderwerpen van onze overwegingen moeten uitmaken.

Daar gij door vele herhalingen en sprongen her- en derwaarts, eenigzins moeijelijk zijt na te gaan zal ik, duidelijkheidshalve, eerst behandelen hetgeen gij tegen elk genootschap in het bijzonder aanvoert, om daarna de beschuldigingen die allen gemeenschappelijk betreffen, te onderzoeken; mij doorgaans alleen van uwe eigene Memorie bedienende.

Dat ik hierin van onze en niet van de Fransche taal gebruik maak geschiedt: om deze bladen, voor onze landgenooten welke met de uitlandsche spraak minder gemeenzaam zijn, leesbaar te maken. Deze toch mogten van uwen alarmkreet gehoord hebben. U en hen gerust te stellen, is mij meer waardig dan welligt, maar zeer onwaarschijnlijk, bij enkele buitenlanders den indruk door uwe Memorie gemaakt, te verzwakken; alzoo, mogt het den uwen gelukken om eenen kruistogt tegen de Nederlandsche Protestanten te doen oprukken, elke verdediging, hoe gegrond, hoe onwederlegbaar afdoende, luttel baten zou; immers, als Rome heeft gesproken is de zaak beslist. En, hoe Rome naar verdedigingen luistert ondervond o. a. RAYMOND VAN TOULOUZE reeds in het begin der 13e eeuw.

In deze brieven zullen wel uitdrukkingen voorkomen die, in Ultramontaansche ooren, onaangenaam klinken, doch geene woorden, zoo beleedigend en onvoegzaam als die waarmede uwe Memorie is opgevuld. Ofschoon een vijand van Romes dwangzucht eerbiedig ik de overtuiging van

anderen, wanneer ze slechts opregt is en gepaard gaat met verdraagzaamheid jegens hen die vrede en vrijheid willen; gedachtig aan het bevel: „*wat gij wilt dat u de menschen doen zullen, doet gij hun alzoo.*"

O! Mogten gij en allen, die hier, in vrijheid en veiligheid en ongestoord, zich alle vakken van nijverheid, kunsten en wetenschappen geopend en hunne eerdienst beschermd zien, terwijl die der Protestanten, in zoo vele landen van het zoogenaamd beschaafd Europa, verbannen en vervolgd, zelfs niet als huiselijke godsdienst geduld wordt 1), op grond der ondervinding, het toch inzien, dat in uwe Memorie der waarheid geweld is aangedaan, als gij zegt: „dat der Protestanten hart door haat verdroogd is, dat deze van den huiselijken kring eene stookplaats van vijandschap maken en geen' anderen wensch schijnen te hebben dan, in het hart hunner kinderen, den onverzoenlijksten haat tegen hunne landgenooten, te doen ontkiemen omdat deze een ander geloof belijden 2).

Neen wij Protestanten voeden geen' haat tegen de Catholijken; wij vereeren, met den Predikant TER HAAR, eenen bisschop D'AFFRE 3) met allen die den vrede beminnen en bloedstorting verfoeijen, benevens zoo vele wijze, vrome welwillende menschen als de Roomsche Kerk moge bevatten en die, in weêrwil van het pausdom, Christenen zijn.

Mijn opregte wensch is dat de volgende ophelderingen, zoo al niet u, dan toch, velen uwer bezadigde geloofsgenooten zullen overtuigen van het steeds overdrevene en dikwerf valsche in uwe alarmkreten en alzoo de ge-

---

1) *Prot. Alliance*, bladz. 17, 22, 41—43, 47. Stukken betreffende de wreede vervolging en veroordeeling enz. van FRANCISCO en ROSA MADIAÏ. Te Amsterdam, bij H. HÖVEKER, 1852.

2) *Mém.*, p. 11. 3) p. 13.

wenschte uitwerking hebben van hen te doen vertrouwen dat, *indien Rome niet aanvalle, de vrede op Neêrlands grond niet zal worden gestoord.*

TWEEDE BRIEF.

Uwe Memorie, zoo na mogelijk volgende, is *Unitas* het eerst aan de beurt.

Uwe grieven tegen dit genootschap zijn:

1°. De Vereeniging is van doel veranderd; zij bepaalt zich niet meer tot stoffelijke middelen, maar bezigt ook zedelijke 1).

2°. De handhaving der Leer is van de Predikanten overgegaan op *Unitas* 2).

3°. De statuten enz. zijn alleen aan de leden bekend, het is dus een geheim genootschap 3).

4°. Zij heeft hare vertakkingen door het geheele land en gehoorzaamt aan één bevelwoord 4).

5°. *Unitas* gebruikt hare middelen om den Roomschen hun geloof te doen afzweren 5).

6°. Het bidden bij de opening der Algemeene Vergaderingen is Godslasterlijk 6).

7°. Zij staat oproer voor 7).

8°. Zij verheugt zich over de scheiding van Nederland en België 8).

9°. De verslagen bevatten geene belangrijke bijzonderheden 9); dat van 1851 beteekent in den aanvang niet veel; maar er blijkt uit, dat het genootschap *Phylactérion* op de medewerking van *Unitas* kan rekenen, *in gewigtige omstandig-*

---

1) p. 2—4. 2) p. 4. 3) p. 4, 6, 11. 4) p. 5. 5) p. 10. 6) p. 17, 18. 7) p. 18. 8) p. 19. 9) p. 23 en 24.

heden om het oogmerk der vereenigde pogingen: *de verdrukking der R. C. Landgenooten* te bereiken 1).

10°. De middelen: *a.* verfoeijelijke tirannij, schandelijke huichelarij, blijkende uit het gedane omtrent een belangrijk meisje; *b.* de aankoop van een' moestuin, eener bleekerij bakkerij en herberg; *c.* aanbeveling om niet in winkels van Roomschen te koopen; *d.* lasteringen; *e.* koop van gewetens en andere, niet genoemde, minzaamheden (*gracieusités*) 2).

11°. De geldverstrekkingen 3).

12°. De pogingen tot bederf van der Roomschen broodwinningen 4).

1°. *Unitas* zegt gij is van doel veranderd; want, in den aanvang deed het zich voor *als, door de kracht van stoffelijke middelen, hulpbehoevende personen, gezinnen of gemeenten ondersteunende, te willen helpen om de* PROTESTANTSCHE KERK, *in Nederland, te handhaven, uit te breiden en hare belangen te verzekeren;* terwijl het al spoedig bleek dat het geheime oogmerk was: *door de kracht van stoffelijke middelen* DE ZAAK VAN HET PROTESTANTISMUS *in Nederland te schragen* en *te handhaven* 5). De onderscheiding, door u gemaakt, is inderdaad fijn. Er bestaat, ik erken het, schijnbaar verschil. Het eerste toch zou kunnen te kennen geven: ALLEEN *door ondersteuning van hulpbehoevenden, het aanwezen der Protestantsche Kerk te helpen schragen;* het andere: door ALLE *middelen* AL *de belangen van het Protestantismus te handhaven.* Dat het laatste u minder welgevallig is, laat zich begrijpen; het eerste toch zou luttel baten; dan juist daarom geloof ik niet dat het oogmerk der oprigters zóó beperkt geweest zij. De meening is slechts anders uitgedrukt. En, ofschoon gij, op dezelfde

1) p. 25 en 26. 2) p. 41, 42, 55. 3) p. 104, 105. 4) p. 33.
5) *Mém.* p. 2—4.

bladzijde, tweemalen de woorden: *door de kracht van stoffelijke middelen* met *cursieve* letters hebt doen drukken, meen ik dat het weglaten van die woorden in Art. 2 en de *zedelijke invloed* in Art. 3 der statuten gemeld, bij u zwaar wegen. Hoe dit zij, het doel *èn* van de oprigters *èn* van de stellers der statuten was: *handhaving van het Protestantismus in Nederland, door stoffelijke en zedelijke middelen*, (zoo als u reeds duidelijk is geworden door de textuëele vermelding van die artikelen in de *Lettres d'un Pr.* enz., Gij kunt dus geene onwetendheid voorwenden. In Art. 3 is het met de volgende woorden omschreven: „De middelen, welke zij (de Vereeniging UNITAS), „ziende op de behoeften des tijds, wil bezigen, verlangt „zij te doen strekken tot bevordering van geestelijk heil. „Zij zal daarom, zoowel haren zedelijken invloed gebrui„ken, als gelden verstrekken, naar vaste regelen, waar „zulks tot het bestaan van personen, huisgezinnen of ge„meenten vereischt wordt, of tot het aanleggen en schra„gen van nuttige inrigtingen en ondernemingen, alles „overeenkomstig haar uitgedrukt beginsel" (als Christelijke Maatschappij, Art. 1). En hierin kan, zoolang UNITAS, UNITAS blijft, geene verandering komen. Hoe gij evenwel hieruit iets meerder kwaads kunt zuigen, is onbegrijpelijk; daar het bezigen van zedelijken invloed, in den Christelijken zin, nooit anders dan ten goede van allen kan werken; zelfs dan als die invloed tot handhaving van het Protestantismus wordt aangewend; alzoo het bestaan van het Protestantismus niet weinig goeds heeft gedaan zelfs aan de zedelijkheid van Romes priesterdom in Protestantsche landen.

2°. Men ziet, zegt gij verder, duidelijk, dat de zorg der schraging en handhaving der Protestantsche *Leer* niet langer aan de Protestantsche geestelijkheid wordt toever-

trouwd, maar integendeel op UNITAS berust 1). Mij dunkt het moest u te onverschillig wezen wie de Leer verdedige, de Predikanten of de andere leden der gemeenten, of daartoe opgerigte vereenigingen, om van zulk eene verandering, ingevalle zij bestonde, eene grieve te maken. Maar het is zoo niet. Er is geen zweem van, noch in de statuten van *Unitas*, noch in de aanspraken der Voorzitters, noch in de verslagen, noch in de daden der Vereeniging. Ware het zoo, gij zoudt zoo vele Predikanten niet als leden van *Unitas* hebben kunnen tellen. Neen, *Unitas* houdt zich buiten het dogmatische, maar (en hier schrijft gij 2) waarheid) acht anders niets, dat tot handhaving van het Protestantismus strekken kan, aan zijnen werkkring vreemd, en gebruikt daartoe, als stoffelijk middel, de penningen, door Godsdienstige Protestanten er aan toegewijd.

Evenwel heeft het Protestantismus niet het zwaard des geestes in de scheede gestoken, gelijk gij zegt 3). Gij schijnt niet *au courant* te wezen, met de *lectuur* van den dag, anders zoudt gij u herinneren, dat er onder anderen in den laatsten tijd, een paar boekskens zijn uitgekomen, getiteld: *Strijd der beginselen* en *Licht en duisternis* 4), die geen blijken dragen van zulk eene opoffering van grondbeginselen, of van een' voet wijkens op het grondgebied van den kerkelijken strijd. Eilieve, lees die eens en gij zult zien hoe verre het nog is van eenen eindelijken triumf uwer leerstellingen. Het Protestantismus gaat dus voort het zwaard des geestes te zwaaijen en brengt u menige gevoelige wonde toe. Getuige zoo vele onbeantwoorde schriften, meestal uit de pen der Predikanten gevloeid, die uwe geloofsgenooten niet mogen inzien, omdat uwe Priesters er de scherpte van kennen, en vreezen dat

1) *Mem.* p. 4. 2) Aldaar. 3) Aldaar.
4) Te Tiel, bij GEBR. CAMPAGNE, 1851, 1852.

zoo de stralen er van het oog der leeken troffen, de Roomsche Kerk onberekenbare schade zou lijden 1).

3°. Dat *de statuten alleen aan de leden bekend zijn*, en *Unitas* DAAROM EEN GEHEIM GENOOTSCHAP IS, is eene onwaarheid; zoo als ik hoop u in mijn' zesden brief aan te toonen.

4°. *Dit genootschap heeft zijne vertakkingen door het geheele land en gehoorzaamt aan een enkel woord* 2). Het eerste is, helaas! voor zoo verre eene algemeene deelneming betreft, nog niet zoo geheel waar. Er zijn nog te vele Protestanten, die hun geld, tot kleingeestigheid toe, liever hebben dan hunne geloofsgenooten en den ondergang van den Protestantschen middenstand onverschillig aanzien. — Het tweede is volstrekt laster. Geen lid van *Unitas* gehoorzaamt eenig *bevel* des Bestuurs. Elk hunner brengt zijn' penning bij tot schraging der nijverheid van zijne Mede-Christenen en verleent daartoe, en daartoe alleen, zijne goede diensten. Gij behoeft dus de vergeefsche moeite niet te doen om naar dat *bevelwoord* te visschen, of te loeren *naar de plaats* van waar het uitgaat en nog minder deswege voor de rust in het vaderland te sidderen.

5°. Om de beschuldiging: dat *Unitas* zijne middelen aanwendt ten einde *den Roomschen hun geloof te doen afzweren en alzoo door list, de Roomsche Kerk te vernietigen* 3) te staven, zoudt gij *daden* hebben moeten bekend maken, personen en plaatsen noemen en u niet vergenoegen met uitroepingen, die niets bewijzen. *Unitas*, en (geen lid van het genootschap zal dit ontkennen,) heeft enkele personen, die *uit overtuiging* uwe *eeredienst hadden verlaten* en, dien ten gevolge, broodeloos geworden waren, ondersteund, ge-

1) Wat daar verder over de stoffelijke middelen is gezegd behoort bij de algemeene beschuldigingen. Zie de 6de brief.

2) *Mem.* p. 5. 3) Id. p. 10, 13, 47, 52.

lijk de leden der eerste Christengemeenten elkander de hand reikten; maar laster is het, waar gij schrijft: dat er, door beloften en geschenken, tot het Protestantismus zijn overgehaald geworden. Dat is beneden het Protestantismus. Het begeert evenmin huichelaars als onwetenden. Het leert en wil *vrij onderzoek;* eischt van hen, die er toe overkomen, even als van zijne leden, kennis van, en geloof aan het Evangelie, geeft hun daartoe den Bijbel in handen, opdat zij de Openbaring met de Kerk leeren vergelijken. Dit reeds sluit het denkbeeld van verleiding en omkooping uit. Als men de verslagen van *Unitas* doorbladert, zal men zien dat het getal der aan brood geholpene Roomschen zeer gering is 1), en verder: dat die hulp is verleend geworden tot leniging van de vervolgingen, door de uwen, aan hen gepleegd.

6°. Uwe beschuldiging van *Godslastering door het gebed* 2), bij de opening der Algemeene Vergadering van 1851, bewijst niets anders dan dat gij den geest des genootschaps niet kent en het doel miskent, dat gij geen gevoel hebt voor Christelijken zin. *Unitas*, alleen beoogende de handhaving van vrij onderzoek der kerkleer, *naar de H. Schrift* en, volgens het bevel van den Apostel, geloofsgenooten te helpen in eerlijke bedrijven en, zoo verre de beperkte middelen het gedoogen, hen te beschermen tegen de ondermijning hunner broodwinningen, tegen het, in *Nederland*, in vele handelsartikelen, door de Ultramontanen gevestigde *monopolie*, kan met een zuiver gemoed en

1) Bij het doorbladeren der Verslagen is mij gebleken dat, in *vijf* jaren slechts aan 29, voormalige Roomschen, van welke sommige reeds voor lang Protestanten waren geworden, hulp is verleend. Voorwaar geen bewijs voor eene werkzame en uitgestrekte zielkooperij.

2) *Mem.* p. 17, 18.

volkomen eerbied naderen tot den troon des Allerhoogsten en Zijnen zegen smeken op een' arbeid, waarvan, indien hij bleek vruchteloos te wezen, toch zal kunnen worden gezegd: Alles is verloren, behalve de bewustheid van het goede, en niets dan het goede, te hebben beproefd.

7°. *Unitas* staat zegt ge *vrijheid en éénheid voor*, en, door hetgeen daar volgt, geeft gij niet onduidelijk te kennen dat vrijheid, hetzelfde is als *oproer* 1). Om de valschheid dier beschuldiging aan te toonen schijnt mij niets beter toe dan dat deel der aanspraak van den Voorzitter, waarop uwe beschuldiging slaat, hier letterlijk over te nemen.

„De vrijheid is uit God. Toen de Onafhankelijke het schepsel formeerde, waaraan Hij van zich wilde mededeelen, gaf Hij het de vrijheid als zijn' eigendom. Zij behoort tot het wezen der menschheid, zonder haar bestaat deze niet. Geven wij ze prijs, wij verloochenen onze natuur, wij moeten afstand doen van de roeping waarmede de Godheid ons heeft vereerd, om te denken en te gevoelen, te willen en te handelen, en smadelijk verwerpen wij het kostelijkste dat de Schepper ons gaf."

„De liefde tot de vrijheid bezielt elke menschelijke borst, maar vertoont zich niet altijd in dezelfde rigting, ten bewijze dat men de waarde van dat goed niet altijd juist begrijpt. Daar is eene uitwendige, zullen wij ze stoffelijke, ligchamelijke vrijheid noemen? Zij heeft ook hare waarde, *maar zij is ons alles, zij is ons beste niet*, en toch zijn de menschen veelal aan haar het meeste gehecht. De slaaf kust de hand, die het losgeld heeft betaald, en nu den keten ontboeit, die hem vreeselijk klemde. Den gevangene brengt gij de gelukkigste tijding, als gij hem komt zeggen, dat hij kan henen gaan, en zich begeven

---

*) *Mem.* p. 18.

op de vrije straat en in de vrije natuur, waarvan hij door de grendels was afgesloten. Verwonderen mogen wij ons niet, en niet iemand ligt, die het misprijzen zal. Maar die vrijgelatene blijft nog in slavernij, zoolang niet zijn geest, aan de kluisters ontweldigd, allengskens zich ontwikkelt en verheft. De ontslagene is nog niet ontkerkerd, als ij gaat, maar nog onder de misdaad besloten. Regtmatig is bij het volk, dat onder vreemde heerschappij in verdrukking leeft, de vurige begeerte, om aan dat ijzeren juk den nek te ontwringen. Een edele oorlogsheld, die dan het zwaard voor de vrijheid trekt. Een fiere naam van vrije zonen door den krijgshaftigen stam der Friezen gedragen, waaruit mede ons volk is gesproten, is nog als erfenis op den grond, dien wij thans drukken, voor de moedigen bewaard, die als leeuwen vochten, toen, in onze dagen, de Vreemde aan verkregen regten de handen sloeg. Eene lofwaardige zucht naar onafhankelijkheid heeft onze natie naar de vaan doen grijpen, die het teeken van een' wettigen opstand was, tegen den geweldenaar, onder wiens dwingelandij ons karakter, onze zeden en instellingen dreigden verloren te gaan; — en welke zegeningen de handhaving onzer zelfstandigheid, door den heiligen strijd en de luistervolle overwinning voor 37 jaren aan ons vaderland gewaarborgd hebben, mogt de dag van gisteren, met al zijne grootsche herinneringen, ons verkondigen. Maar ongelukkig nog, mijn vaderland! met al uwe burgerlijke en staatkundige vrijheid, wanneer met den val van Frankrijks heerscher, de tijdelijk bedwongene magt van Romes Kerkvoogd over u zich hadde uitgebreid, en de aanwinst van een land, geheel onder den staf van dezen gebogen, u op verlies van geestelijke voorregten ware te staan gekomen. Dat zou te duur een prijs zijn geweest voor de verhooging van uitwendigen luister. Wij loven den God der Vaderen, omdat Hij hun erfdeel ongeschonden heeft bewaard, terwijl het hun zoo bang een

strijd en zoo zwaar een offer heeft gekost, en nog aanbidden wij de wijsheid van Zijn bestel, dat Hij den scheidsmuur tusschen hunne echte zonen en de hun toegevoegde bastaardbroeders vroeg genoeg heeft opgetrokken, om hun van den invloed van deze geene meerdere schade te doen lijden. De zetel van de vrijheid des geestes staat nog op onzen grond, maar zij moet worden geschraagd en gestut, want de dienaars der geestes dwingelandij staan aan allen kant, en zouden er de hand aan willen slaan, om hem te doen waggelen en, als het mogelijk ware, omver te rukken. Dáár, bij dien zetel, is onze plaatse, dien schragen en stutten is onze roeping. Wij staan er als getrouwe satellieten der edelste vorstin; wij dringen hare eerbiediging aan niemand op, schoon wij wenschen zouden, dat allen met ons haar eerden, en wij haar aanbevelen naar de ingenomenheid, die in ons is. Maar als de aanhangelingen van den vorst der duisternis, die haar niet verdringen kunnen, haar aanranden, en van de haren verraderlijk of openlijk rooven willen, dan sluiten wij onze gelederen digt, en dekken haar met onze schilden, en verdedigen haar, is het nood, met onze wapenen. En, is zij dat niet waard, boven alles waard, die gulden vrijheid, om te onderzoeken, gelijk ons gelust, te denken naar onze overtuiging, te belijden naar ons geloof, te handelen naar de overtuiging van ons gemoed, in de heilige zaak der godsdienst voor geen menschengezag te buigen, maar voor CHRISTUS, wien heerschappij van God is gegeven, en die geen deksel op de geesten legt, en geen geweld aan de conscientiën pleegt, maar met allen handelt als volwassen zonen, waarheid en Godzaligheid alleen hun aanbevelende? Wij hebben die vrijheid lief, en willen ze behouden voor die ze bezitten, en aanprijzen met luide stemmen voor die het hooren willen."

„Voor zulk een beginsel schamen wij ons niet uit te

komen, als mannen van eer, als Christen-broeders. Vrij mogen de deuren der vergaderzaal openstaan, met geen' argwaan bespieden wij de binnentredenden. Ware er ook een, die ons zou willen bespieden, om later onze zitting te honen, en die alzoo tot waarheid zou gaan maken wat een ijdele klapper voor weinig tijds, uit een' verborgen hoek, voor de onnoozelheid verzonnen heeft, aan dat alles bekreunen wij ons niet, ieder kan zich overtuigen, dat wij geen tweedragt stoken, geen bitterheid wekken willen, maar elk mag het hooren ook, hoe wij elkander toeroepen met kracht: „Broederen staat in de vrijheid!" en wij het aan allen, die aan onze zijde staan, willen hebben ingeprent — en mogt de nagalm worden gehoord bij velen, die aan de kluisters van Rome gaan: „blijft in het woord van Christus, de waarheid maakt waarlijk vrij."

„Met zulk eene vrijheid is alleen de ware éénheid bestaanbaar. Menigmaal hooren wij Romes Kerk er op roemen, dat zij één is en onverdeeld; dat kan zij zijn, omdat zij onverbiddelijk is in hare eischen tot gehoorzaamheid aan het gezag, waarmede zij gebiedt. Maar als zij wil, dan zij haar die slaafsche en schoolsche eenvormigheid geschonken, voor ons wenschen wij ze niet, door haar kan geen leven zijn."

„Onze vereeniging neemt alle leden op uit ieder kerkgenootschap, indien slechts echte godsdienstige vrijheid haar hoofdkarakter is. Zij vraagt naar geen verschil van meeningen en begrippen, maar liefde voor de waarheid moet aller hoofdbeginsel zijn, ijver voor het zuiver Evangelie, aller ziel. Openbare zich die geest en zin ook onder de beraadslagingen, die ons wachten en laat het ons ook daarbij toonen, dat wij vrijheid en éénheid weten te paren."

„*Vrijheid* en *Eenheid* zij de trouwe leuze onzer Protestantsche kerk! En gaapt de scheur nog wijd, die haar

van de Roomsch-Catholijke houdt afgescheiden, de klove willen wij niet breeder maken, de eerlijken en welgezinden, die van haar zijn, noemen wij ook onze broeders! De toenadering zal gemakkelijker worden, wanneer de zamengestelde naam, dien zij voert, tot den enkelvoudigen teruggebragt, en Rome met haar gezag van het Catholicisme geweerd zal zijn; zoo zal de breuk worden geheeld. God geve aan het nageslacht dien zegen, dat alle Christenen in Nederland met het oog op den grooten Meester zeggen: door Hem zijn wij vrijgemaakt. In Hem zijn wij allen één."

Eilieve! welke vrijheid heeft de Spreker bovenal geroemd? Is het niet, boven alles, de *vrijheid des geestes*, 1) en welke *eenheid?* zoo niet die in Evangelisch geloof?

Het heeft mij intusschen verbaasd, dat *gij* den Voorzitter *honderdmaal gelijk geeft* als hij, volgens u, zegt: *dat de burgerlijke en staatsvrijheid niet het eenige wenschelijke goede zij, en* VERSTANDIGE LIEDEN NIETS HOOGER MOETEN ACHTEN DAN VRIJHEID VAN GODSDIENST 2). Hoe! stemt

1) Dat hij daarbij ook de burgerlijke of stoffelijke vrijheid naar waarde schatte, ligt in den aard der zaak. De eene kan niet bestaan zonder de andere, doch dat de Schrijver daarbij DIEPPO NEGORO, KOSSUTH en MAZZINI aanhaalt, is voorzeker meer dan de Voorzitter heeft op het oog gehad, ofschoon voor deze veel is te zeggen *). Ook heeft de Spreker niet gezegd, gelijk in de Memorie p. 19 staat, dat de vrijheid is het breken met de magt van den Paus, hoewel hij dan toch eene waarheid, ofschoon niet de geheele waarheid zou hebben uitgedrukt. Neen, hij zeide: »De vrijgelatene blijft nog in slavernij, zoolang niet *zijn geest* aan de kluisters ont-

2) *Mem.* p. 19.

*) Zie de Redevoeringen, uitgesproken in de vergadering van het Evangelisch Verbond te Londen in 1851. Te Utrecht, bij KEMINK en ZOON, bladz. 304.

ge dat toe? dan zijt ge even *onroomsch* als de Spreker in de vergadering van *Unitas*.

Rome toch leert het tegendeel. Rome duldt geene vrijheid van Godsvereering 1). Rome wil liever, als FILIPS II, uitroeijen dan verdragen. Daarom is er geen vrede met Rome mogelijk. Daarom moeten de Protestanten zich scharen om den zetel der vrijheid des geestes, welke de dienaars der gewetens-dwingelandij omver wilden rukken. Dan die vrijheid is niet, gelijk gij, lasterlijk, zegt: wegwerping van alle Godsdienstbanden 2). Neen, zij is en blijft onderworpen aan de leer des Bijbels, het wetboek der Christenen. Het is er dus verre af, dat *Unitas* grondstellingen predikt, waarmede elke club in Europa, hoe tot regeringloosheid gezind, zich zou knnnen vereenigen. *Unitas* wil de *ware vrijheid*, de vrijheid tot onderzoek, met opregtheid, waarheidsliefde, godsvrucht en diensvolgens Godsvereering, naar overtuiging, en met een rein geweten; in één woord: *behoud* van het hoogste goed: *de waarheid.* De Protestanten dringen niemand die vrijheid op, ofschoon zij de Roomschen zeer gaarne daarin zouden zien deelen; opdat ook deze, in stede van Pausgezinden, *Christusgezinden* worden mogten. Zij wenschen dat allen haar gelijkelijk vereeren, en zij bevelen haar allen aan, opdat er éénheid, vrede en broederliefde zij onder de menschen en God waarlijk verheerlijkt worde.

De beschuldiging is zelfs met meer regt op Rome terug te werpen, dat zich van de leer des Bijbels heeft losgemaakt en er zijne kerkleer voor in de plaats stelt. Van

---

weldigd, allengskens zich ontwikkelt en verheft. De ontslagene is nog niet ontkerkerd als hij gaat, maar onder de misdaad (de zonde) besloten.

1) Aant. N°. 1. 2) p. 20, 21.

zulk eene losbandige vrijheid heeft *Unitas* en hebben alle Protestanten eenen volstrekten afkeer.

8°. Het ergert u, dat *Unitas zich verheugt over de scheiding van Nederland en België.* Gij rekent dit het genootschap als eene vlek aan, zeggende: dat de *Dynastie* en alle opregte vrienden des lands zich niet hebben te verblijden over het oprigten van den scheidingsmuur 1). Het hangt hier geheel af van de bepaling wie men als opregte vrienden des lands beschouwt. Dezulken die *Oud-Nederlands* welvaren wenschen, of hen wien dit onverschillig is, en welke alleen 's Pausen triumf beoogen.

De eersten hebben wel redenen om zich in tweeërlei opzigten over die scheiding te verblijden. Gedurende de vereeniging toch kwijnde de handel; ten bate van het Belgische fabrijkwezen. Met groote voorschotten uit het millioen voor de nijverheid, ten grootsten deele door Nederlanders opgebragt, leven ingeblazen, werd hij door zware belastingen, op den uit- in- en doorvoer en het gedwongen gebruik van Belgische lijnwaden in de Koloniën gedrukt. Eerst na de scheiding begon de Handelmaatschappij goede uitkomsten te geven 2). Wie belang stelt in Nederlands stoffelijk welvaren mag derhalve met genoegen op de gebeurtenis van 1830 terugzien. En veel meer nog hij die gewetensvrijheid bemint. Thans, nu ge $\frac{2}{5}$ van de bevolking telt, verdringt ge de Protestanten waar ge kunt, wat zoude het geworden zijn, als ge op den duur $\frac{7}{10}$ of de zeer groote meerderheid haddet bezeten? De Belgische geestelijkheid heeft hare begeerte naar de alleenheersching over de gemoederen, aan het Weener-Congres kenbaar gemaakt. De Aartsbisschop DE BROGLII heeft dit, in zijnen herderlijken brief niet verbloemd, toen hij zich kantte tegen

1) *Mem.* p. 19. 2) Aanteekening N°. 2.

de gelijke regten voor allen, in de Grondwet van 1815, bepaald. Bij zulke onverdraagzaamheid, zoo onbeschaamd en vermetel op den voorgrond gesteld, is er wel reden om zich te verheugen over het knakken uwer magt in Nederland.

Uwe beschuldigingen wegens het verdrukken der Belgen 1) door het Protestantismus gedurende de vereeniging, zijn al voor lang wederlegd en dus zou men er hier geene herhaling zonder nadere bewijzen, van hebben verwacht of hebt ge de aan u, in 1849, gerigte brieven 2) niet gelezen? Immers *Ja* 3); waarom dan er van gezwegen?

9°. Zeer naïf oordeelt gij *het verslag* van het Hoofdbestuur door den Secretaris uitgebragt, *weinig beteekenende;* omdat het u te weinig lichts geeft; even of zulk een stuk gesteld wordt voor hen, die buiten een genootschap zijn. Ik kan mij verbeelden hoe gij gezocht hebt naar *un traître mot* 4) om er eenig zwak punt in te vinden, of uw naamlijstje te kunnen vergrooten, ten einde, op uwe manier, den smet van geheime zamenzwering, op nog eenige notabelen meer te werpen, en hen, die hunne zorgen aan het behoud der gewetensvrijheid wijden, bij de u toegedane Magthebbers te schaden. Later is het u gelukt 5) eene uitvoerige naamlijst der Bestuurderen te bekomen, en ook daaruit hebt gij kunnen zien hoe valsch uwe vroegere beschuldiging was, dat de verdediging van het Protestantismus, van de Leeraars zou zijn overgegaan op het genootschap. De menigte van Predikanten op die lijst (de echtheid derzelve aangenomen) voorkomende, bewijst, dat er onder de Voorgangeren der gemeente een groot getal is van dezulken, die als in den tijd onzer Vaderen, niet schromen om zich vooraan te stellen tot het behouden onzer dier-

1) p. 19. 2) *Lettres etc.* boven aangehaald. 3) Het blijkt op p. 85 der *Mem.* 4) p. 24. 5) *Pièces à l'appui,* p. 124.

baarste belangen; maar wat gij daarbij voegt 1), omtrent de verdrukking uwer geloofsgenooten, en verdere politieke oogmerken, (welke laat gij raden) staat zoo min in het verslag, als het eene of het andere behoort tot de strekking der genootschappen. Hier laat gij *Unitas* varen en gaat u met *Phylactérion* bezig houden, totdat ge, na dien sprong, t'huis komt op *de middelen*, door *Unitas* aangewend, om de zedelijke en stoffelijke belangen der Protestánten, ten nadeele der Roomschen, te bevorderen.

10°. *a.* In de eerste plaats telt gij daaronder het behouden van *eene belangrijke jonge dochter* voor de belijdenis van het Evangelie en de waarheid 2); maar maakt dan weder een zijstapje van elf bladzijden, alvorens die geschiedenis te vervolgen. Waarlijk een weinig lastig voor uwe lezers. Ik zal voet bij stuk houden en dit punt eerst met u afdoen.

Deswege zegt ge: 3) dat de geheime genootschappen zeer openhartig erkennen zich schuldig te hebben gemaakt aan handel in zielen en gewetens, dat eenen digten sluijer de verborgenheden dezer zaak bedekt, en het u niet mogelijk is geweest dien sluijer op te ligten; doch dat dit belangwekkend meisje, op wier zaak gij herhaaldelijk terugkomt, eene jonge dochter van hoogen rang 4), misschien eene wees, schijnt te zijn 5). Deze laatste bijvoeging is waarschijnlijk om het tragische effect te versterken.

Ik wil (aannemende, dat gij waarlijk met de bijzonderheden onbekend zijt) u het geval verhalen:

De oudste dochter in een gezin, behoorende tot den fatsoenlijken burgerstand werd, door de Roomsche dienstmaagd tot Roomschgezindheid overgehaald, en *ter sluik*

---

1) p. 25 en 26. 2) p. 41. 3) p. 52. 4) '*Rang distingué*, er staat in 't verslag van 1850: 't Welk tot een' *hoogeren stànd* behoort, dan diegenen, onder welke de pogingen tot proselieten makerij, zich anders, tothiertoe, gewoonlijk beperkten.

5) p. 53.

in kennis met een' kapellaan gebragt. Door te vroegtijdigen triumf der bedoelde dienstbode, kwam dit ter kennis van een' der Predikanten, welke, na onderzoek, er den geen kwaad vermoedenden vader kennis van gaf, wien 't toen inviel zich wel eens te hebben verbeeld dat zijne dochter bij het bidden een kruisteeken maakte. De jonge dochter werd binnengeroepen, en bekende hare gezindheid; zelfs zeggende: „o Dominé, zoo gij alles wist, „zoudt ge zelf Roomsch worden!" Dat argument klemde evenwel niet genoeg om den vader van de voortreffelijkheid der keuze zijner dochter te overtuigen; waarom hij, zelf niet bemiddeld zijnde, met hulp van *Unitas* en eenige belangstellende leden der gemeente, haar naar eene kostschool zond, alwaar zij nuttiger wetenschap kon leeren.

Het meisje, mij bekend, is, om uitmuntende hoedanigheden, noch voor de haren, noch voor het Protestantismus belangrijker dan elk ander kind, zijnen ouders en der gemeente. Het eenige belangwekkende in deze zaak is, dat eene huisgenoote, misbruik makende van het beperkte oordeel der jonge dochter, heeft getracht in *het geheim*, en *tegen de welbekende begrippen des vaders*, een zieltje voor uwe Kerk te winnen. En nu vraag ik: waar is „de ziel„kooperij, de afschuwelijke tirannij, de huichelarij, aan „welke zich de lofredenaars der gewetensvrijheid hebben „schuldig gemaakt" 1). Of zal de vaderlijke magt in eene menigte artikelen uwer weekbladen en tijdschriften ten opzigte van onderwijs en opvoeding luide ingeroepen, *niet voor Protestanten* mogen gelden? Waar zijn ze „die ver„foeijelijke daden, ten schade des vaderlands, alleen door „bekendmaking tegen te gaan?" 2) Waar zijn ze de bewijzen voor „de afschuwelijke kunstgrepen, door *Unitas*

1) *Mem.* p. 52—53. 2) Aldaar.

„gebruikt om zielen en gewetens van Catholijken te koo-„pen?" 1) In plaats van „uwe pen uit walging weg te „werpen" haddet gij ze moeten bezigen om de bewijzen die er „u van zijn geleverd" 2) aan het licht te brengen. *Dat* ware beter geweest dan schelden en smaden met holle klanken. In naam van *Unitas* durf ik er u toe tarten. Of telt gij daaronder:

b. Den zoo schimpend door u vermelden aankoop van eenige perceelen 3), met oogmerk om een *vijftal* huisgezinnen brood te verschaffen en eene monopolie te breken, dat gij zoo gaarne schijnt te willen behouden? Dat gij u verheugt over mislukkingen 4) daarin ondervonden, kan ik begrijpen, minder dat ge bij zulke teleurstellingen, gelijk ook bij die van *Welstand* 5), u nog bezorgd toont over de kracht der genootschappen. Indien deze zoo zeer falen, haddet ge uwen alarmkreet kunnen besparen, en hunne pogingen eenvoudig belagchen.

c. Het moge sommigen ergeren, dat ook *Unitas* zijnen invloed tot bezorging van kalandisie aan geloofsgenooten aanwendt, dan dit is, ten eerste, in een land van onbelemmerde *concurrentie* volkomen geoorloofd; en ten andere, wordt hierin slechts het voorbeeld gevolgd door de uwen, in den regel, sedert vele jaren, gegeven.

d. Mishagen u sommige berigten, nopens de pogingen uwer propaganda ingezonden, *lasterlijk* zijn zij niet, noch in toon, noch van inhoud. Niet in toon, want de mededeeling uit Delft zegt eenvoudig: „dat er in de lis-

---

1) Aldaar. 2) Aldaar p. 53.

3) Hetgeen op bladz. 43 der *Mem.* omtrent de bleekerij te 's Hage gemeld staat, is in zoo verre onwaar, dat de vroegere huurder niet zoo oud en niet zoo braaf (in het voldoen der huurpenningen) was, als daar wordt gezegd; ook is de Protestantsche opvolger nooit naar Parijs geweest.

4) Aldaar p. 51. 5) Aldaar p. 79 en v.v.

„ tige 1) pogingen om kinderen uit gemengde huwelijken, van » de Protestantsche kerk naar de Roomsche over te brengen „ met meer voorzigtigheid en beleid, uit vrees voor publi- „ citeit en ergernis, in het proselieten maken, wordt te „ werk gegaan, ofschoon de zucht daartoe geenszins is „ verflaauwd, veel minder heeft opgehouden," en die uit Gorinchem: „ dat de pogingen der Roomsche propaganda „ er allengs meer zigtbaar worden." Hoe eenvoudig en kalm steken deze uitdrukkingen af tegen de smaadredenen, waarmede gij zoo mild zijt! En wat den inhoud betreft, hoe kunt gij het laster noemen, wanneer men van uwe propaganda spreekt? Zij is immers eene openbare instelling te Rome, *de Congregatie de Propaganda fidae*, wier werkkring den geheelen Aardbol omvat? Als gij het noemen er van laster verklaart, dan zou men tot de gevolgtrekking kunnen komen, dat gij u over de pauselijke collegiën en hunne daden schaamdet. Dat doet geen goed Ultramontaan. Daarin zoudt gij een tegenvoeter van de Protestanten wezen, die ook hunne Propagandaas fidae: De *Zendeling-* en *Bijbelgenootschappen*, hebben; doch de vermelding er van niet voor laster houden, maar integendeel gaarne aandacht zien trekken (zij het zelfs in den pauselijken banbliksem); er in de kerken openlijke verslagen van doen, en maandelijks openbare gebeden, om Gods zegen op hunnen arbeid, ten Hemel opzenden.

In uwe aanhaling omtrent Delft 2) hebt ge u vergist (?) waar ge zegt: „ Is het niet lasteren en eene daad van de „ diepste zedeloosheid plegen, op de volgende wijze de *So-* „ *cieteit van St. Vincent de Paul* te beleedigen," enz. Er is in het verslag geen enkel beleedigend woord jegens die

1) De zaak van het meergemelde meisje heeft misschien wel aanleiding tot dit woord gegeven.

2) *Mem.* p. 55 en 56.

conferentie gebezigd. Er staat eenvoudig: 1) „De zucht „tot het proselieten maken zal, naar men wil, nieuwe „kracht en voedsel erlangen in eene ook hier ter stede „gevestigde afdeeling der *Conferentie van St. Vincentius de* „*Paula*, door welke bereids eene bewaarschool voor kin„deren uit den behoeftigen stand is opgerigt, onvermin„derd de verdere geheime werking der Leden van de ver„eeniging." Waar is in deze woorden het beleedigende. het diep zedelooze? De genoemde *conferentie* is immers, gelijk zoo vele, ingesteld tot schraging en verbreiding uwer kerkleer? Of wilt gij liever dat men er van zwijge en met het bestaan er van onbekend zij? Dan is het een werk der duisternis, dat zich voor het licht schaamt.

Ik geloof niet dat het Bestuur van het departement van de *Vecht*, in zijn berigt aan het Hoofdbestuur, valschelijk, of zonder tot bewijsgeving in staat te zijn, het op bladz. 37 van het verslag, gemelde en door u, op bladz. 56 uwer memorie, als laster en daad van diepe zedeloosheid, aangehaalde, omtrent de proselietenmakerij, zou hebben geschreven. De leden te *Maarsen* en daar omstreeks wonende, aan welke deze verslagen ter hand komen, zouden toch, in dat geval, alle vertrouwen op de eerlijkheid hunner departements-Bestuurders verliezen en alzoo deze oneindig meer schade lijden, dan zij, met mogelijkheid, uwe Kerk, door zulk een' leugen, zouden kunnen benadeelen. De plaats is genoemd, naar de personen, duidelijk genoeg aangewezen, is ligtelijk onderzoek te doen, en de wijze waarop de overgang der dienstmeisjes is bewerkt kan er geen geheim zijn, zoodat ge ligtelijk, als het laster ware, het gestelde haddet kunnen wederleggen, en dat ook, in plaats van u tot schelden te verlagen, ter eere

1) Bladz. 33 en 34 van het verslag.

uwer Kerk, had behooren te doen. Ook is het maken van proselieten, op zich zelven, niet afkeurenswaardig. Elke Kerk, die meent in het bezit der ware Leer te wezen, is er zelfs zedelijk toe verpligt; de zaak is alleen: of men zelf innig overtuigd, op goede gronden overtuigd zij, dat men de Waarheid leert. Dus, voor wie zich Christen heet, dat hij het Evangelie, en niet meer noch minder, verkondigt en verder: hoe, en door welke middelen, men zijner leer ingang tracht te verschaffen t. w. door onderwijs, volgens den Bijbel en daarop gegronde verstandelijke overtuiging, of — niet. Het eerste pogen de Protestanten. Hoe doet Rome? Dezelfde beschuldiging van laster en diepe zedeloosheid herhaalt gij, op dezelfde bladz. 56 uwer memorie, wegens de uitdrukking: „omdat de laatstgemelde gezindte (de Roomsche) *mogelijk* wel veel voor hare Kerk en hetgeen daartoe behoort, maar weinig voor hare armen over had." Het is eene klagt in den mond uwer eigen armen, meermalen door mij gehoord. Dan het spreekt van zelve dat dit niet komt ten laste der leden van de gemeenten, maar van hen die over de penningen, door die leden, ten behoeve van kerk en armen, opgebragt, beschikken. Ik zeg van *kerk* en *armen*, alzoo ik meen, dat de Roomschen geene afzonderlijke diakonie-kas of fondsen bezitten en derhalve alles is ter regeling der Pastoors; die, (elk kan het met eigen oogen zien), niet karig op den luister der gebouwen en wat daarin is, zijn. Gaarne houden wij de leeken voor even weldadig en medelijdend als de Protestanten en Israëliten, waartoe zij, daarenboven, in het leerstuk van het verdienstelijke der goede werken, een' prikkel te meer hebben.

Ten derden male vaart gij, op dezelfde bladz. tegen het verslag uit als lasterlijk en diep zedeloos, ter oorzake van het gestelde op bladz. 27. Omtrent een diep beklagens-

waardig voorwerp 1) (eene vrouw uit den zeer fatsoenlijken stand) van haat en mishandeling van uwe (of liever van een' uwer) Priesters. Deze zaak moest gij liever niet aanroeren. In de algemeene vergadering van *Unitas* kan het Hoofdbestuur, door ieder lid, tot het geven van nadere inlichtingen, omtrent hetgeen in korte bewoordingen in het verslag is gezegd, worden *geïnterpelleerd*. Dit moet u even als mij, bij het lezen van de verslagen en wat daarop volgt, gebleken zijn. Laat het zich nu denken dat het Hoofdbestuur te dezer zake iets gezegd zou hebben wat het niet, in treffende bijzonderheden, in het licht zou kunnen stellen?

Vrij moogt ge uitroepen: „Wij hebben geene woorden „in onze taal om al het schandelijke van zulke lasterin„gen, door aan de geheele wereld bekende feiten gelogen„straft, te doen uitkomen, maar die *Unitas* niettemin, „door den invloed welken het uitoefent, verspreidt, om door „zijn' vergiftigenden adem, de overtuiging van een gedeelte „der bevolking van Nederland te bederven. — Ten einde „de zedelijke en stoffelijke belangen der Protestanten, ten „nadeele der Ultramontanen te bevorderen 2)." *Unitas* kan, na de aangevoerde bewijzen, de uitspraak, wie hier lastert, wie een' vergiftigenden adem heeft en dergelijke zoetigheden, aan het onpartijdig publiek overlaten. Onder de door u niet genoemde *minzaamheden* 3) telt gij welligt: dat ook *Unitas* waakt tegen den afval van gebrek lijdende geloofsgenooten en het overbrengen van kinderen uit gemengde huwelijken, die volgens overeenkomsten bij het aangaan der echtverbindtenissen, tot de Protestantsche geloofsbelijdenissen behooren; — of — het brandend houden van het licht des Evangelies, door huisbezoeken, die der

1) *Mem.* p. 56. 2) *Mem.* p. 56, 57. 3) *Gracieusités* ald. p. 42.

Protestanten geest verlevendigen en de gehechtheid aan hunne geloofsbelijdenis versterken; — of — het verspreiden van geschriften over Geschiedenis en Christendom, het doen van voorlezingen en het aansluiten aan andere vereenigingen vroeger slechts tot gezellig verkeer opgerigt — of — de ondersteuningen aan sommige kostschoolhouderessen en onderwijzers verleend, ten einde voor kinderen van Protestanten gelegenheid tot een veilig onderwijs open te houden — of — de bijdragen aan de Instelling tot vermeerdering van Godsdienstkennis te Groningen, en aan de commissie voor *Christelijk Onderwijs*, en de bezorging van kinderen in weeshuizen? Dit zijn zoo vele *zedelijke middelen*, vermeld in het verslag, waarvan gij zegt dat gij genoodzaakt zijt te zwijgen daar de Secretaris er naauwelijks een twintigtal regels aan wijdt. Hoe is het, bij al het bovengemelde, mogelijk dat gij, deswege niets anders gevonden hebt, dan het omtrent de landbouw-inrigting te Montfoort medegedeelde 1)?

11°. Eene zware beschuldiging voert gij tegen *Unitas* aan wegens *geldverstrekkingen* 2).

Er staat op bladz. 51 van het verslag art. 7, „Ten „einde niet *te bevorderen* dat de kapitalen van vermo- „gende Roomschgezinden, *enkel* ten voordeele van bouw- „lieden of neringdoenden van hunne belijdenis rentegevend „worden aangewend, zal *Unitas* zich onthouden van geld- „verstrekkingen aan Protestanten welke *alleen* ten doel heb- „ben om die, van een' Roomschen landheer of geldschieter „onafhankelijk te maken; zoo lang namelijk, de zoodanige „geene onmatige eischen doet, of tot verkeerde bedoelin- „gen, invloed, op den debiteur, tracht uit te oefenen."

Hieruit trekt gij het gevolg: dat het *Unitas* niet alleen

1) p. 54. 2) p. 104.

niet genoegzaam zij: dat de Protestanten de Roomschen tegenwerken in het aanwenden van middelen dienende om hun bestaan te verzekeren, maar dat hare listen daarenboven strekken om daartoe de Roomsche kapitalisten te doen bijdragen. Bij een minder, uit elk woord, venijn zoekenden zin, zou men in boven overgenomen art. de zucht kunnen vinden om geene maatschappelijke banden tusschen Roomschen en Protestanten te verscheuren, zoo lang die betrekkingen niet ten nadeele van Protestanten werken. Het opzeggen toch van geleende kapitalen, of landhuren, aan Roomschen en tegen dezer begeerte, is alweder een stap om de klove grooter te maken; iets dat de Protestanten nimmer bedoeld hebben en nog niet bedoelen; zoo lang het Protestantismus zelve er niet bij lijdt. Om dit met een voorbeeld duidelijker te maken: veronderstel dat een Roomsch kapitalist eene hypothecaire inschrijving heeft op het goed van een Protestant, dat de geldschieter, een billijk man, zelfs, als het noodig is, eenig uitstel geeft in de betaling van rente en aflossing, ook omdat hij niet in de gelegenheid is, ten allen tijde, zijn geld, even zeker, of even voordeelig, te plaatsen, maar dat de debiteur, door eene gril, of welke andere verkeerde reden, de hypotheek plotseling wilde aflossen, dan zou dit alweder verwijdering geven, waartoe *Unitas* niet wil medewerken; want *Unitas* verlangt geene scheiding tusschen landgenooten; — dat deze helaas! bestaat, smart den Protestanten genoeg. Zij hebben den strijd, sedert 1815 aangevangen, niet begonnen. Hunne daden zijn louter *verwerende.*

Ook aan den 9en regel over de geldverstrekking, op bladz. 52 van het veelmalen aangehaalde verslag, geeft gij eene verkeerde uitlegging. Er staat: „In het *stoffelijke* verstrekt „*Unitas* hare gelden alleen om tegenstand, vervolging of „schadelijken invloed van Roomschgezinden af te keeren.

„In het *zedelijke beoogt zij meer dan loutere verdediging*,
„en schroomt zij niet uitgaven te doen voor pogingen
„ten doel hebbende, Evangelische kennis en Evangelischen
„zin te doen toenemen onder Protestanten, en gebrek aan
„Evangelische kennis en zin te doen bespeuren — en
„behoefte aan Evangelische vrijheid — onder Roomschen."

Dit laatste is in uwe memorie voorgesteld 1) als of er geld wierde besteed om Catholijken voor de vrijheid van denken en handelen, elk naar zijne individuele overtuiging, te winnen; met andere woorden: of er omkooperij plaats hadde; ten minsten mag men uit uwe tusschengevoegde woorden: *les secours pécuniaires sont du moins là pour contribuer*, besluiten, dat dit uwe meening zij.

Dan, dit is minstens genomen eene verkeerde voorstelling. Wat zegt dit 9de Art.? In het stoffelijke (dat is in het uitreiken van stoffelijke hulp, nog duidelijker van geld) verstrekt *Unitas* hare gelden. enz. Maar in het *zedelijke* (dit is eene tegenstelling van het *geld* uitreiken) beoogt zij meer dan loutere verdediging. Uitgaven wil zij doen voor pogingen van Protestanten, ten doel hebbende om Evangelische kennis en behoefte aan Evangelische vrijheid, ook onder Roomschen, te doen bespeuren; beter: dezen die behoefte doen gevoelen, b. v. door het bekostigen en verspreiden van Evangelische geschriften, tractaten, Bijbelsch onderwijs aan hen die er naar verlangen, enz. alle zaken die uitgaven vorderen; doch geenszins door het verstrekken van geld aan Roomschen zelve.

Indien het Hoofdbestuur van *Unitas*, volgens uwe beschuldigingen zoo slim en listig, zulk eene omkooperij beoogde, zou het immers het plan daartoe niet in druk, voor al de leden des genootschaps en voor wie meerder inzage der stukken kunnen bekomen, open leggen?

1) *Mem.* p. 105.

Het 12e punt: De beschuldiging dat *Unitas* der Roomschen bederf, door ondermijning hunner broodwinningen, zoekt, zal ik bij de beschuldigingen tegen al de genootschappen, in den Zesden Brief, behandelen.

Na u, zoo ik meen punt voor punt, in uwe beschuldigingen tegen het genootschap wederlegd, en de door u miskende waarheid aan het licht gebragt te hebben, blijft er nog alleen over een woordje met u te wisselen over den, door u, zoo verguisden Secretaris. — Niet omdat hij mijne verdediging zou noodig hebben. Hij staat, om opregtheid en goede trouw, te hoog aangeschreven bij allen die hem kennen, dan dat uwe uit het duister geschotene pijlen hem zouden kunnen kwetsen, maar om der volledigheids wille; omdat het anders den schijn zou hebben of gij, ten minste, in dit ééne punt, eens waarheid geschreven haddet.

Gij betigt hem van *valschheid*, *huichelarij* en *leugen*, op grond: dat hij, in het verslag van 1850, zou hebben gezegd dat *de kastelein in den Gouden Leeuw te Leiden*, PROTESTANT is, terwijl die man, in het verslag van 1851, als ROOMSCH voorkomt 1). In de *eerste plaats* is hierop aan te merken, dat de Secretaris uit naam van het Hoofdbestuur verslag doende, gij dat Hoofdbestuur, waarvan de Secretaris slechts de mond is, had moeten aanvallen. Dit kan u niet onbekend wezen, en derhalve mag men de gevolgtrekking maken, dat ge, om laakbare redenen, liever een' persoon, dan een collegie, hebt willen aantasten, of uit een' personeelen haat, op dien Secretaris uw' zwadder werpen; want: *Ten andere*, wordt er, in het verslag van 1851, geheel geene melding gemaakt van *den kastelein in den Gouden Leeuw* en kan er gevolgelijk geene vergelij-

1) *Mem.* p. 48—50.

king, te zijnen opzigte, van dit verslag met dat van 1850, te pas komen. — Wel is er, op bladz. 18 van het verslag van 1851 gesproken van *een' logementhouder*, en daar verwezen naar bladz. 27 van het verslag van 1850 en aldaar weder naar bladz. 38 van het verslag van 1849, waar de geschiedenis aldus aanvangt: „Zeker Roomsch *bierbrouwer*, in een Noord-Brabandsch dorp, doet zijne vijf kinderen opvoeden in de leer der Hervormde Kerk, waartoe de moeder behoort. Plotseling verliest die man schier zijne geheele beklanting, nadat hem duidelijk genoeg was te kennen gegeven, dat zijne halstarrigheid omtrent de opvoeding zijner kinderen, zijn' ondergang bewerken zou. Niet zoo zeer aan den Pastoor zijner gemeente, als aan rondreizende kloostergeestelijken, was zulks te wijten. De Permanente Commissie, hiervan onderrigt, biedt aan, om door aanbeveling, aan de Bestuurders in eenige niet te verre afgelegene departementen van *Unitas* en die van de zustergenootschappen, hem van elders ruime vergoeding voor het verloren debiet te bezorgen. Voor die welwillendheid moest echter, om afdoende redenen, bedankt worden. Ofschoon ongaarne het godsdienstige gezin uit zijne gemeente ziende vertrekken, raadt de Predikant zelf om dit gezin elders, waar de meerderheid der bevolking Protestantsch is, als *logementhouder*, een beroep, (waarvoor hij en zijne huisvrouw zeer geschikt schijnen), te verschaffen."

Dit gelukte, er werd een logement te huur aangeboden; en het gezin daarin, zoo door de hulp van *Unitas* als van *Christelijk Hulpbetoon* en eenige particulieren geplaatst.

De gelegenheid bleek echter later niet gunstig genoeg te zijn, om een voldoend bestaan op te leveren, zoodat men in het jaar 1850—1851 niet heeft kunnen aandringen op het doen van aflossing of betaling van renten, maar

er over eene verplaatsing, die nieuwe en ruimere ondersteuning zou vorderen, is gedacht geworden; doch daartegen bestond (volgens de woorden van het verslag), een gewigtig bezwaar in de omstandigheid, dat de ondersteunde tot hiertoe wel karakter genoeg aan den dag legde, om de Priesters te wederstaan, die hem opzetteden om zijne kinderen, *tegen huwelijks-overeenkomst*, tot overgang naar de R. Kerk te dwingen, doch dat hij zelf nog steeds tot die Kerk blijft behooren. „Het zal wel overbodig zijn te zeggen, vervolgt het verslag, dat *Unitas* het verleenen van hulp niet bezigen wilde, om den man te bewegen zijne Kerk te verlaten, doch tevens moet erkend worden, dat het bedenkelijk is om voor als nog verdere opofferingen te zijnen behoeve te doen" 1).

Gij hebt dus *den logementhouder te Leiden* gesteld in de plaats van den *bierbrouwer logementhouder geworden*, ten einde (want met de gedrukte stukken vóór u, is eene vergissing bijna niet denkbaar), door deze persoonsverwisseling, den Secretaris van *Unitas* als een leugenaar te doen voorkomen, maar „met meer oud-Hollandsche vrijmoedigheid" vraag ik: waar is hier de leugen? Bij wien toont zich „de valschheid en huichelarij van stijl onder de afschuwelijkste en meest stuitende vormen?" 2) en welke gevolgtrekking mag men maken opzigtens het karakter van den bedoelden Secretaris en het uwe?

1) Dit is echter geschied. 2) *Mem.* p. 50.

DERDE BRIEF.

Phylactèrion, de tweede door u aangevallene Protestantsche vereeniging schijnt, zoo mogelijk, met nog zwarter kool, dan de andere, bij u aangeteekend; ten minste besluit ik dit, behalve uit menigen vinnigen aanval, uit uwe voorstelling er van: als staande deze Broederschap aan de spits, zoodat aan haar de hoofdleiding, door allen, zou zijn toevertrouwd 1).

Dit is eene eerste fout in de beoordeeling der Broederschap.

De tweede is, dat gij haar aanvalt, op grond van haar vroeger, doch vervangen reglement 2), terwijl gij, in een der door u aangehaalde vlugschriften 3) had kunnen zien, dat *Phylactèrion niet is*, gelijk uwe Kerk, die hare leerstellingen eens voor altijd volmaakt acht, en daarin, zoo min als in haar streven naar de wereld-heerschappij, wijzigingen wil brengen. Neen voor ontwikkeling en poging tot volmaking is de weg in *Phylactèrion* niet afgesloten. In het boven bedoelde stuk hebt gij de nieuwe beloften kunnen lezen. Er staat — — 4):

„*Phylactèrion* is eene zuiver Protestantsche Broeder-„schap, onder de bekende zinspreuk onzer vaderen: *Hac* „*nitimur, hanc tuemur.* Het bedoelt het zedelijk en stoffe-„lijk welzijn der Protestanten.

„*Het werkt niet door geldelijke ondersteuning*, maar zoekt hun *zedelijk* welzijn te bevorderen, door de vermeerdering

---

1) *Mem.* p. 26. 2). Aldaar p. 29 en v.v. 3). Drie Brieven over een hatelijk Genootschap te *Utrecht*, bij C. VAN DER POST JR. 1852.
4) Aldaar bladz. 5 en 6.

„van ware godsdienstmin; door de behartiging der volks
„opvoeding; *door* handhaving van de vrijheid des gewe-
„tens; *door* de aankweeking der broederlijke liefde en
„*door* innige aaneensluiting der Protestantsche gezindhe-
„den aan elkander."

„Ziedaar wat *Phylactèrion* is, wat het *bedoelt*, hoe het
„werkt. Daartegen zult gij toch wel geen bezwaren in-
„brengen. Anders zal het misschien zijn, wanneer gij
„vernemen zult, hoe het bescherming verleent aan de
„Protestanten tegen elke poging hunner vijanden, om hen
„in hun stoffelijk welzijn te benadeelen"..... Ja, hoor ik
„u reeds uitroepen, door van de leden de gelofte te eischen,
„dat zij geen' Roomschen een' cent laten verdienen. Neen,
„waarde bevooroordeelde vriend! geheel ànders spreekt het
„Reglement; door hen te waarschuwen en te raden, bij
„anderen aan te bevelen, en zelf te begunstigen en te on-
„dersteunen; zonder nogtans eenige vijandige gezindheid
„jegens andersdenkenden, of onverdraagzame zucht om
„dezen te benadeelen. En in volle overeenstemming met die
„beginselen is ook de gelofte die *Phylactèrion* thans van
„zijne leden vraagt, zij luidt aldus:

„Ik verbind mij vrijwillig en beloof op mijn woord van
„eer, naar mijn beste weten en vermogen te zullen waken
„tegen alle openbare en geheime pogingen, om het Pro-
„testantismus te onderdrukken, of in zijne weldadige wer-
„king te belemmeren; en ter bereiking van zijn heilig
„doel te zullen medewerken aan de bevordering van gods-
„dienstzin, kennis, waarheid, regt, gewetensvrijheid, on-
„derlinge broederliefde, en alzoo aan het doel der mensch-
„heid."

„Te zullen waken tegen alle miskenning, onverdiende
„terugzetting, of benadeeling van Protestanten, en hen te
„zullen beschermen tegen elke vijandige poging hunner

„tegenpartij, om zich hunne voordeelen aan te trekken; „door hen te waarschuwen, te raden, bij anderen aan te „bevelen, en zelf, zooveel ik kan en mag, te begunstigen, „te ondersteunen en van hunne dienst, arbeid en koop-„manschap gebruik te maken."

Hoe moet men het noemen als ge niettemin zegt: „bij „gemis van het latere reglement, buiten de mogelijkheid „van vergelijking te zijn?"

Zoo Gij tegen *Phylactèrion* en de gelofte die zij vergt ijveren wildet, stond u dat vrij, doch dan moest ge ijveren, niet tegen het vroegere, maar tegen het bestaande voorschrift. — Betwijfeldet gij de echtheid van het in de brochure openbaar gemaakte, dan had ge dien twijfel moeten te kennen geven en niet doen als of het daar gezegde niet gezegd ware. Is dit handelen ter goeder trouw?

Daarenboven was immers de gemoedelijke Predikant, die naar uw schrijven, u inlichtingen gaf daar. om u de getrouwe overneming der nieuwe gelofte te bevestigen of die, door inzage van het in kracht zijnde reglement, te logenstraffen? Hij is immers nog lid van de Broederschap en kan dus alle stukken, (ofschoon hem die niet uitgereikt worden om ze aan hare vijanden mede te deelen,) te uwer kennis brengen.

In plaats nu van over den geest van *Phylactèrion* naar de gemaakte verandering, te oordeelen, grondt gij uwe beschuldigingen op drie stukken, het werk van bijzondere personen, dat niet voor rekening des genootschaps kan komen, en op de *vervangene* belofte.

Hoewel al uwe argumenten, op deze laatste gegrond, door de opheffing er van, wegvallen wil ik die niet ter zijde stellen, daar ze onder de grieven behooren, waaraan gij blijft hechten en die oude geloften, in mijn oog, zeer verdedigbaar zijn. Ik zal u dus op den voet volgen. Gij

beschuldigt dan *Phylactèrion* van ten doel te hebben *om een magtig verbond tegen de Roomschen te vormen*, en daartoe alle Protestanten in een geheim genootschap te vereenigen, om de Roomschen te verdrukken, ten verderve te brengen en hun alle middelen van bestaan, alle voordeelen en allen invloed te ontnemen. 1)

Maar volgens de statuten (en daarnaar mag men alleen oordeelen) was, en is, het doel: *de bevordering van der Protestanten tijdelijke en zedelijke welvaart*, TEGENOVER *de Ultramontanen, langs alle geoorloofde middelen.* 2)

Die middelen zijn, in de verbindtenis door de leden vroeger geteekend, met de gevolgen daarvan vervat.

Is dat doel (door u zoo geheel verdraaid opgegeven,) en zijn de daartoe gebezigd wordende middelen geoorloofd, dan vervallen uwe beschuldigingen: *Phylactèrion voert een' oarlog van verdelging en uitroeijing tegen de Roomsche medeingezetenen en is gevaarlijk voor den staat.* 3)

Dat het doel, het vormen van eene vereeniging, ten beste der tijdelijke en zedelijke belangen van de Protestanten in het algemeen, is af te keuren zal wel niemand willen beweren. Het eerste, de bevordering der stoffelijke belangen, vindt men in alle vennootschappen, en nooit heeft iemand die ongeoorloofd jegens anderen, of gevaarlijk voor den staat, geacht.

Ja maar, zult ge welligt zeggen, hier is een bijzonder oogmerk ten nadeele mijner geloofsgenooten, dus van eene andere strekking. Er staat in de statuten van 1847 *tegenover* de Ultromontanen of Roomschen, dat is: tegenover derzelver mededinging (*concurrentie*). Iets dat, in een land van wettelijk vrije *concurrentie*, geene reden tot aanklagte of smaad kan opleveren. Zoo staat b. v. de Han-

1) *Mem.* p. 25, 26 en 29. 2) Art. 2 van het Reglem. van 1847.
3) *Mem.* p. 36.

delmaatschappij, tegenover elke andere onderneming in de vaart op de Oost-Indische bezittingen, en elke andere gemeenschappelijke handelszaak tegenover eene andere bestaande, of toekomstige, van welken aard ook.

Het ongeoorloofde van elkanders zedelijke welvaart te bevorderen, dat is: elkander aan te sporen tot al wat goed is en wel luidt, en daartoe voorbeeld en woord te bezigen zal niet verdedigd behoeven te worden, noch een betoog vorderen van de schadeloosheid, of liever van het zegenrijke, er van voor de staatsmaatschappij zelve. — Gelukkig voorwaar het land waar de ingezetenen zich verbinden tot eerbied voor God, naleving Zijner wetten en Christelijke broederliefde!

Och, dat de Roomschen ook zulk een Christelijk verbond sloten! Dan zouden zij warsch zijn van alle religievervolgingen, dan zouden zij geene, den Heere gewijde, tempels sluiten, *omdat* daarin het Evangelie en niets dan het Evangelie, ten grondslag der Leer ligt; dan zouden, hier en elders, de Protestanten niet weder, door het vooruitzigt van vervolgingen om des geloofs wille, worden verontrust, dan zouden deze weder, als vroeger, in den medeinboorling, den *mede-vaderlander* kunnen begroeten en, gelijk in het eerste vierde dezer eeuw, niet meer vragen: bij welke kerkgemeente behoort deze of gene?

Maar nu de middelen:

a. Men heeft tot bereiking van het boven opgegeven doel een genootschap gesticht onder den naam *Phylactèrion.* Natuurlijk, als men eenig oogmerk wil uitvoeren en dit niet alleen kan doen, zoekt men hulp en bepaalt regelen, waarnaar de deelnemers zullen handelen.

b. Dat genootschap werkt ten nadeele van de Roomschen. 1)

1) *Mem.* p. 29.

Er stond in het reglement *tegenover*. Dus is het doel niet deze te *bederven*, maar een *evenwigt*, in stoffelijke welvaart, daar te stellèn, tot schraging der broodwinningen van geloofsgenooten. Dit is een gevolg van de sedert lang geblekene en bekende uitsluiting van Protestanten, door de Roomschen overal en in alles, waar priesterlijke invloed geldt. Wel hebben deze, voor zoo verre ik weet, daartoe geene genootschappen opgerigt, dan zij behoefden dit niet, daar hunne daden door de biechtvaders worden geregeld en dezer voorschriften gevolgen zijn van bevelen uit één middelpunt afkomende; waardoor bij hen eene éénheid van werking bestaat die, bij de Protestanten, niet, dan door vrijwillige verbindtenis, is te bereiken.

Die verbindtenis, zegt gij, bevat de beloften:

1°. Tot het, bij voorkeur, houden van Protestantsche dienstboden.

2°. Tot het verschaffen van geldelijke voordeelen en invloed aan Protestanten.

3°. Van geen huwelijk met eene Roomsche aan te gaan.

4°. Om in alle omstandigheden waar het zake is van ambten enz., Protestanten te bevoordeelen, behoudens zekere bijzondere pligten; en

5°. Tot het doen geboren worden en het onderhouden van broederlijke liefde tusschen de leden. 1)

Het eerste punt is eigentlijk in het tweede begrepen en vormt met dit dus één. Waarschijnlijk is het voorop geplaatst eensdeels ten einde de Protestantsche gezinnen te vrijwaren tegen de verleiding van hunne kinderen, waarvan in mijn' 2den brief een voorbeeld, in het geval van het meisje, wordt gevonden, 2) en anderdeels, om onzen dienstbaren stand, in de eerste plaats, aan brood te hel-

---

1) *Mem.* p. 29. 2) Zie bladz. 19 en 20 dezes.

pen; alzoo sommige Protestanten, door de meerdere onderworpenheid en den vleijender toon, aan Roomsche dienstboden de voorkeur geven; niet bedenkende dat deze toon veelal een gevolg is van de onderworpenheid waaraan de leeken, van jongs af, jegens de Priesters, gewend worden; en die dus tot eene gewoonte ontaardt, welke met de zedelijke inborst niets gemeens heeft, of zelfs, naar mijne ondervinding, tot onopregtheid leidt; terwijl het Protestantismus, gelijkheid der menschen, *als Christenen*, predikende, van zelf meer fierheid en gevoel van eigenwaarde inboezemt, en zich tegen zelfsverlaging *jegens menschen* verzet. Dit mede op winkeliers en verdere dergelijke bedrijven toepasselijk zijnde, behoorde het tweede punt bepaald te worden, tot tegenwigt van de zoo aangenaam lokkende, niet zelden overdrevene, voorkomendheid der Roomschen en de lage prijzen voor welke zij hunne waren afzetten. 1)

Dat de belofte, van geen huwelijk met eene Roomsche te zullen aangaan, door u al mede als een middel tot bederf (ruïne) der Roomschen wordt aangehaald, verwondert mij niet weinig, want:

Vooreerst, is immers de Roomsche kerk tegen de gemengde huwelijken? Gij zult u wel herinneren wat er ten deze, in *Pruisen*, is geschied. 2) Er moest dispensatie toe zijn, zelfs al waren er geene beloften tusschen de echtgenooten, aangaande de opvoeding der kinderen, ten nadeele der Roomsche kerk, gewisseld; *ten andere*, is deze bepaling, tot de aanneming in *Phylactèrion*, een bewijs dat de Protestanten de echtverbindtenissen niet als een middel tot het aanwinnen van zielen willen gebruiken; en, *ten derde*, behoort het bij de zorg voor het ze-

---

1) *Mem.* p. 29. 2) *Die Tiare und die Krone.* Stuttgart. 1838.

delijk welvaren der leden; daar er, in huwelijken tusschen personen van zoo uiteen loopende Kerkleer, geene huiselijke godsvereering kan plaats hebben, alzoo de Protestantsche echtgenoot de gebeden, door zijne gade aan MARIA en de heiligen opgezonden, niet anders *kan* beschouwen dan als eene overtreding van Gods geboden, en gevolgelijk als ongeoorloofd. Ook kan, *ten vierde*, bij brave menschen, geene onverschilligheid omtrent de opleiding der kinderen, tot eene of andere der beide Kerkleeren, bestaan; dus moet deswege gedurige strijd heerschen; die, als een kanker, aan het huiselijk geluk knaagt. Deze redenen zouden reeds volstaan om *Phylactèrion* van zijne jonge medeleden deze belofte te doen vergen.

Meer grieft u voorzeker de bepaling: dat de leden zich verbonden, om in alle omstandigheden, ambten, betrekkingen en bedieningen, Protestanten te bevorderen, *behoudens bijzondere pligten;* want daaruit vloeide, (wie zal het ontkennen?) voort dat de leden van *Phylactèrion* gehouden waren om: *als de belangen van land, gewest of gemeente er niet tegen strijden*, bij de ingevoerde directe stemmingen, Protestanten voor de verschillende regerings-collegiën, te verkiezen. Evenwel heeft *Phylactèrion* daartoe geene afzonderlijke Protestantsche kiesvergaderingen opgerigt, (gelijk b. v. het Roomsche kiescollegie, *de Toekomst*, te *'s Hage*, of dat uwer vrijzinnige vrienden, voor die hunner kleur, aldaar); integendeel ken ik leden van *Phylactèrion* genoeg (en ik zelf behoor daaronder,) die hunne stemmen ook op, als verstandig en verdraagzaam bekende, Roomschen hebben uitgebragt; omdat zij dit, in de gegevene omstandigheden, hunnen pligt achtten.

Niet zoo zeer aan een' geest van haat en zucht om de Roomschen te benadeelen, als wel ten gevolge van hunne eigene daden, is zulk eene bepaling noodig geacht im-

mers, men zie de aanbevelingen tot candidaten in het gestaakte blad *de Toekomst* te 's Hage; de verkiezingen o. a. te *'s Hertogenbosch*, *Nijmegen* en vele andere plaatsen, de vervangingen van Secretarissen, gemeente-Ontvangers, enz. in verschillende gemeenten, van bekwame Protestanten door onbekwame Roomschen, het intrekken van bezoldigingen, aan Protestantsche Onderwijzers en den Geneesheer te *Appeltern* en *Alphen* in *Gelderland*, en men zal moeten erkennen, dat de Protestanten, uit een beginsel van zelfbehoud, niet anders, tegenover de Roomschen, die den strijd inderdaad hebben aangevangen, kunnen handelen.

Het laatste punt, aankweeking van broederliefde, zal geene verdediging behoeven.

„Deze verbindtenissen, zegt gij, doen klaarlijk zien, dat „*Phylactèrion* al de Protestanten wil vereenigen in eene „geheime societeit, ten einde de Roomschen te verarmen „tot hongersnood brengen (ruiner) en hen van alle voor„deelen en allen invloed te berooven.” 1)

In deze punten bedriegt gij u; of, wilt gij door deze beschuldigingen anderen verontrusten en verbitteren? *Phylactèrion* tracht niet naar onmogelijkheden. De Roomschen die $\frac{2}{5}$ der bevolking tellen, te *ruineren*, door het bevoordeelen der Protestanten, onderling, is: *eene onmogelijkheid*. Immers wanneer de afscheiding, in beklanting, even scherp als in geloof, ware dan zouden de Roomschen in *Nederland*, voor en onder elkander levende, even goed kunnen bestaan als thans de *Denen*, die, zonder hunne afgelegene bezittingen, niet meer hoofden tellen, dan de Roomschen alhier. Even als voor de inwoners van *Denemarken* staan hier, voor de Roomschen, allerlei neringen en hanteringen open; de beoefening van kunsten en weten-

1) *Mem.* p. 29.

schappen is hun even vrij gelaten als aan elk' ander. Dat dan de gezindheden, elk voor zich, arbeiden en onderling hare penningen besteden; en geen broodnijd, geene verwijtingen zullen burgers van burgers meer verwijderen.

De Protestanten hebben, jaren bij jaren, het kan niet te veel herinnerd worden, aangezien, lijdelijk aangezien dat de Roomschen, in den regel, dit deden en — gezwegen. En, nu er ncg maar een begin is van hun voorbeeld te volgen, roept gij: *„Het is om ons bederf te doen! Men wil ons tot hongersnood brengen! Het land wordt met ondergang bedreigd! De Staat zal omgekeerd worden! Men is gereed tot den strijd! ons bederf is gezworen!* 1).

De drie geschriften, waaruit gij tot den geest van *Phylactèrion* redeneert, geven u almede aanleiding tot menige beschuldiging. Ik laat de verdediging dier stukken aan de schrijvers; daar zij niet van het Genootschap uitgegaan of erkend zijn; doch, hoe gij er huichelarij in vinden kun*t* 2) is mij volstrekt onbegrijpelijk. Noem ze *hevig, bitter*, zoo ge wilt; doch, zoo ergens, is het in deze: *Je nomme un chat* enz., ook daar waar een der schrijvers zijnen geloofsgenooten hunne gebreken, zonder verschooning voorhoudt 3). Een huichelaar, dit weet ge wel, is een zachtganger. Een man die, met neêrgeslagen oogen en uitgestreken gelaat, eene godsdienstigheid veinst welke hem vreemd is, of andere gevoelens en beginselen voorwendt dan hij koestert. Eerder zou er huichelarij kunnen gezocht worden

---

1) *Mem.* p. 29, 31, 33, 35, 36, 39, 40. 2) p. 30.

3) De Fakkel heeft meer dan eenmaal verklaard, geheel onafhankelijk van al de Genootschappen te zijn. Gij schrijft te dien opzigte eene onwaarheid, p. 30.

in het laatste, door u aangehaald, art. uit *De Fakkel.* En toch, ook daarin, durf ik beweren, is alles welgemeend. Ook de schrijvers der drie andere stukken zouden, zoo zij er aanleiding toe vonden, gewisselijk tot opheldering zeggen: Wij hebben ons zoo tegen *allen* uitgelaten, omdat wij *allen* beschouwden als werktuigen in de hand der *Jezuiten;* niet omdat zij van ons in geloofsleer verschillen. Gaarne reiken wij de broederhand aan elken Roomschen, die zelfstandig genoeg is om *Nederland* te kiezen boven *Rome;* om, gelijk zijne geloofsgenooten vóór 1566, de gewetensvrijheid te helpen verdedigen; om, inderdaad, van vreemden invloed vrij, het verketteren, met wat daaruit volgt, te verfoeijen.

Toon ons zulke Roomschen en wij zullen hen met Christelijke liefde beminnen.

VIERDE BRIEF.

Ik bezit de Circulaire van de *Maatschappij tot bevordering van Welstand enz.*, waarvan gij op blz. 59 uwer Memoire melding maakt, niet; maar wil aannemen, dat gij den inhoud er van getrouwelijk hebt opgegeven, ofschoon dit, naar reeds menig aangehaald staaltje uwer sombere verbeelding, wel wat gewaagd is. Nu dan, ten tijde van de oprigting dier Maatschappij, in 't jaar 1822, dacht men, volgens de Circulaire, algemeen (en nog zijn er te velen, die zoo denken) dat de zoogenaamde geest der eeuw magtig genoeg ware om het *Protestantismus* over *Rome* te doen zegevieren en het dus eene noodelooze moeite zou zijn zich, over de handhaving der voorregten, door de

Kerk-hervorming aangebragt, te verontrusten; dan de gebeurtenissen hebben maar al te zeer bevestigd hetgeen toen slechts weinigen wilden toegeven, namelijk: dat *Rome* niet ophield zijne pogingen te verdubbelen, om het, door de Hervorming, verloren terrein te herwinnen, en dat het van alle kanten geholpen en van magtige, zoowel stoffelijke als zedelijke, wapenen voorzien, steeds de gevaarlijkste van der Protestanten vijandeu zou zijn 1).

Om dan aan die overheersching tegenstand te bieden werd de *Maatschappij tot Welstand* opgerigt en bezigde daartoe, volgens u, schijnbaar, zulke kinderachtige 2) middelen dat men verbaasd moet zijn, hoe het die kon bezigen om zulk eene stoute onderneming uit te voeren; namelijk, volgens art. 2 van het reglement, door brave en eerlijke Protestanten, slagtoffers van ongelukkige omstandigheden, aan een vast bestaan te helpen, door hen tegen matige prijzen woningen en landerijen te verhuren: bij voorkeur dezulken begunstigende die, tot den landbouw, 't meest zouden geschikt zijn 3).

Gij vraagt, en mijns inziens met regt, of die *Maatschappij* niet schijnt zich gehouden te hebben aan de spreuk: *In groote zaken is het willen genoeg*, toeu zij zich van zulke middelen ging bedienen, om *Romes* overheersching te stuiten en in 't vaderland het ware *Christendom te handhaven;* en of het verschaffen van een vast bestaan, aan eenige landbouwers, de eenige weg was om den triumf van het Protestantismus, over *Rome*, te verzekeren? 4)

Gij gelooft dat niet en beweert dat men, de reeks van aanspraken en verslagen, sedert twintig jaren in de algemeene vergaderingen gedaan, nalezende, zal zien dat de

---

1) *Mem.* p. 59. 2) *Pucrils*. 3) Aldaar p. 59, 60.
4) *Mem.* p. 60, 63, 64 en 65.

verrigtingen van die Maatschappij zich niet bepalen tot het verschaffen van eenig vast bestaan, aan eerlijke en brave Protestanten 1); maar dat, in weerwil volgens de aanspraken harer Voorzitters, van haar reglement, de leus hier, even als bij *Phylactèrion*, is: *oorlog*, *oorlog tot verderf en uitroeijing der Catholijken* 2).

Dit is dus het punt dat gij hebt te staven.

Gij verzekert: dat ge eene groote menigte bewijzen bezit; doch er slechts eenige zult aanvoeren 3). Daartoe beroept gij u *niet op daden*, maar *op woorden*, die *niet* bewijzen, wat gij wilt; want de eerste aanhaling op bladz. 62: „*Laat ons onverdraagzaam zijn gelijk onze „Voorvaderen tegen de Spanjaarden*," moedigt tot niets anders aan, dan tot onverdraagzaamheid jegens de tiranny, tegen de liefhebbers van de *Auto-da-fés*, de moordenaars van weêrloozen, en tot eene hardnekkige verdediging van de vrijheid, maar geenszins tot eenen verdelgings-strijd; gelijk volgt uit de onmogelijkheid, waarin onze Vaderen waren, om de Spanjaarden te verdelgen, of zelfs, indien deze niet bleven aanvallen, te schaden. — Immers, hadde *Spanje* ons vóór 1600 vrede, gewetensvrijheid en naleving van bezworene voorregten willen toestaan, het zou ons waarschijnlijk herkregen, althans zijnen Portugeschen O. I. handel niet verloren hebben.

Evenzoo is, in al wat daar, naar uwe eigene opgave 4), volgt, geen spoor van aanvalskreet tegen Roomsche landgenooten te vinden. Eene opwekking tot waakzaamheid, ja, om te *behouden* wat de Vaderen, ten koste van zooveel goeds en bloeds, verkregen; om te beletten dat het Boek der waarheid en des heils, waarvan zij ons het vrije gebruik wonnen, niet van ons

1) Mem. p. 2) Aldaar p. 61 en 62. 3) Aldaar p. 62. 4) Aldaar p. 62, 63.

worde genomen, dat is er in. — Niets meer; want de aanval, waarvan de Voorzitter spreekt, zou zijn gerigt tegen het bijgeloof en tegen *Romes* overheersching; ten einde het overwigt der *Protestantsche* kerken (NB. niet van die der Gereformeerden alleen) te *handhaven.*

Hier is dus geen sprake van de herkrijging der voorregten van vóór 1798, maar van de *handhaving* der voorregten, bij de Grondwet, ons Protestanten, gewaarborgd; en, dat men daartoe eenig *overwigt* 1), in de nationale belangen, in de maatschappelijke inrigtingen en de inwendige staatshuishouding, *behoeft* blijkt uit de pogingen der Roomsche priester-partij, die zich van alles wil meester maken. Een volmaakt evenwigt, tusschen strijdende partijen, laat zich niet denken; wil men niet overheerd worden dan moet men zich, gevolgelijk, eenig overwigt trachten te verschaffen; vooral in *deze* worsteling, daar *Rome* altijd, en bij elke gelegenheid, openlijk verklaart: geene andere Godsdienst dan de zijne te dulden en derhalve zelf de mogelijkheid van evenwigt (gelijkheid) verwerpt.

Daarbij, indien er sprake is van overwigt, dan behoort dit overwigt, volgens de *getalsterkte,* waarop men zich van de Roomsche zijde steeds beroept, in *Nederland,* aan de Protestanten; en is dus het trachten er naar geene *usurpatie,* — en verder is zulk een pogen naar overwigt, tot *behoud van gewetensvrijheid* en *een rustig leven,* op den duurgekochten grond, nog zeer verre, ja het tegenover gestelde, van een' aanvals-krijg tegen de Catholijken; gelijk uit onze drie eeuwen lange geschiedenis blijkt.

Wat het *geheime* betreft daarover zal ik, nevens de andere genootschappen, in den 6den brief, in ééns handelen; en wat het genootschappelijke aangaat, heb ik u reeds

1) Ald. p. 63.

doen opmerken dat men hulp zoekt wanneer men alleen te zwak is, als ook dat men die hulp zoo uitgebreid, zoo magtig mogelijk, tracht te maken.

Hiermede stapt gij van het doel af en zijt de bewijzen dat dit is: *verderf en verdelging der Catholijken*, ten eene male schuldig gebleven.

Overgaande tot de middelen zou het uwe taak zijn, indien ge het gevaarlijke der maatschappij, voor het catholicisme en de rust in den staat, wildet aantoonen, dat gevaarlijke in de middelen te bewijzen.

Wat geeft ge?

1°. Eenige onbewezene beschuldigingen van haat, kreten, ophitsingen en het stoffelijke vermogen der maatschappij. 1)

2°. Eene lijst van eenige leden, voor zoo verre die u uit de verslagen zijn bekend geworden, ten einde te doen zien dat er, in de voornaamste standen der maatschappij, een zeker getal van mannen is die van geen evenwigt, tusschen de belijders der verschillende Kerkleeren, willen hooren spreken. 2) Met andere woorden: die het onmogelijke, voor onmogelijk houden.

3°. Eenige woorden uit de aanspraak van 1842, ten betooge dat er stoffelijke middelen toe gebezigd worden, 3) en wel:

a. geldelijke ondersteuning aan Protestantsche landbouwers, met oogmerk om kleine *Protestantsche gemeenten* boven het getal van 40 hoofden, en alzoo de Predikants-plaatsen, te behouden. En gij doet dit voorkomen als alleen in het belang der Predikanten geschiedende. 4) Inderdaad zeer klein gezien. Hoe, men zou een geheim

1) *Mem.* p. 65. 2) Aldaar. p. 69. 3) Aldaar. p. 69.
4) Aldaar. p. 70, 71.

genootschap oprigten om aan eenige Predikanten en hunne gezinnen brood te verschaffen! Daartoe ware, voorwaar! vrij wat minder schats en veel geringer bedrijf noodig. Eene som, gelijk staande met de tractementen van die der te vervallen gemeenten, om daarvoor hulp-predikers, in, voor eenen of meerdere Predikanten te zware dienst, aan te stellen, zou zeer zeker in geene vergelijking komen met de sommen die nu door *Welstand* zijn besteed geworden. — Ook haalt gij als middelen *tot een ander doel aan:*

b. Voorstellen om de pogingen der leden zoodanig te leiden, dat de Protestantsche landeigenaren genoodzaakt wordeu om hunne geloofsgenooten, op eene krachtige wijze, te beschermen, door hun hunne landen te verhuren. 1)

c. De, door den Voorzitter, uitgedrukte vrees dat de nog te ontginnen landen znllen komen in handen van de dienaren eener Kerk, wier hoofd eischt dat alle aardsche magten hem onderworpen zijn. 2)

d. Het beroep op rijke Protestanten om zich bij den aanstaanden verkoop van landgoederen in het *Rijk van Nijmegen*, er den eigendom van te verschaffen en er geloofsgenooten op te plaatsen. 3) Iets dat al weder niets anders zou wezen dan het geen Roomsche grondeigenaren sedert lang hebben gedaan.

e. De uitdrukking, in eene der aanspraken (gij zegt niet welke,) van den Voorzitter; „dat het gewigt, hetwelk „aan de dierbaarste belangen zijner geloofsgenooten moet „worden gehecht, aan de *Maatschappij* de noodzakelijk„heid oplegt om te erkennen dat er omstandigheden kun„nen geboren worden, die zullen vorderen, dat men andere „middelen van *verdediging* berame; ten einde het over„wigt, hetwelk de Protestantsche Kerk, in de *Nederlan-*

1) *Mem.* 71—74. 2) Aldaar. p. 74. 3) Aldaar. p. 75.

„*den,* zich niet moet laten ontnemen, te *handhaven.*" 1) en

f. De innige vereeniging van *Welstand* met *Unitas* en *Christelijk Hulpbetoon,* opdat voortaan hare daden, in het laatste ressort, worden bestierd door eene *centrale commissie* uit de drie genootschappen gekozen; ten einde zij (wie?) zich later kunne mengen in het gewigtige vraagstuk over het openbare onderwijs. 2)

Uit al hetwelk gij het gevolg trekt dat *Welstand* de grootst mogelijke ontwikkeling aan zijn oorspronkelijk plan heeft gegeven en thans zich, door den innigsten band, met de andere geheime genootschappen heeft vereenigd, en derhalve genoopt is om dezen zijne hulp te verleenen, zoodat het zeker is dat, binnen een kort tijdsverloop, nog wel andere dingen openbaar zullen worden. 3)

Ik trek uit het bovenstaande een ander gevolg; namelijk: dat, daar gij geen enkel bewijs van de slechtheid of het gevaarlijke der middelen, door *Welstand* gebezigd, hebt bijgebragt, het u aan bewijzen daarvoor ontbreekt; hetgeen niet onnatuurlijk is, daar *Welstand* niets ongeoorloofds heeft gedaan, of doet.

Uwe beschouwingen van de teleurstellingen door *Welstand* ondervonden, en de oorzaken daarvan, zijn hier, waar het alleen *questie* van het, al of niet, geoorloofde en gevaarlijke der *Maatschappij* is, zelfs in het plan van uw geschrift ten onpasse, en kunnen alleen dienen om u en gelijkdenkenden een oogenblik *Schadefreude* te verschaffen 4).

Bid vrij dat de Goddelijke goedheid het onregt te schande en onmagtig make om het kwade te doen 5). Geen Protestant leeft er, die dit niet vuriger wenscht dan Gij.

---

1) Mem. p. 75. 2) ald. 3) *Mem.* p. 75, 76. 4) ald. p. 76—83. 5) idem p. 83.

VIJFDE BRIEF.

Alvorens tot de beschouwing uwer beschuldigingen, tegen het genootschap *Christelijk Hulpbetoon* over te gaan, zal ik de vrijheid nemen u twee kleine onnaauwkeurigheden onder het oog te brengen. Op bladz. 84 namelijk herhaalt gij eene passage uit vroegere memorie, luidende: „Het spreekt van zelf dat de bewijzen voor de proselie- „tenmakerij der Roomsche Kerk steeds ontbreken;" ofschoon die bewijzen schier op elke bladzijde der zes laatste verslagen gevonden worden, en wel in zulke duidelijke aanwijzingen, dat men, vooral wat de kleine gemeenten betreft, zeer ligt tot verificatie zou kunnen komen; terwijl het bekende karakter van Hoofd- en Departements-Bestuurders, zelfs bij onbevoordeelde lieden van uwe Kerk, alle vermoeden van leugen, zal voorkomen.

Erger nog is uwe tweede fout, als gij, op bladz. 85, (na vermelding van het doel van *Christelijk Hulpbetoon* om der Protestanten godsdienst en voorregten te handhaven), de woorden van een' uwer tegenschrijvers 1); *de memorie drukt zeer goed het doel uit dat dit Genootschap zich voorstelt*, aanhaalt; doch nalaat daarbij te voegen hetgeen er onmiddellijk „volgt: *maar het is noodig hierbij eenige bijzonderheden te voegen:* HET IS ZOO WEINIG AANVALLENDE DAT DE AGENT, WELKE ONDERSTAND AAN EENE PROTESTANTSCHE GEVENDE, HAAR ZOU WILLEN OVERHALEN OM HARE, VOOR DE ROOMSCHE KERK BESTEMDE KINDEREN, IN DE

---

1) De reeds genoemde *Lettres d'un Protestant*, *Mém.* p. 85.

PROTESTANTSCHE OVER TE BRENGEN, ZEER SLECHT BIJ HET BESTUUR, ZOU WORDEN ONTVANGEN 1).

Waarom hebt gij dit, hetgeen toch ook tot de volledige kennis van genoemd genootschap behoort, weggelaten en *in plaats er van* gesteld? „derhalve, als men zegt dat „*Christelijk Hulpbetoon* zelf in praktijk brengt, hetgeen „waarvan zij de Catholijken ten onregte beschuldigt: dat, „namelijk, dit Genootschap door beloften van geldelijken „onderstand de arme Catholijken zoekt over te halen tot „verzaking van hun geloof, of om hunne kinderen tot het „Protestantismus te doen overgaan, wanneer men herhaalt „dat dit genootschap niet ophoudt om dagelijks meerder „inbreuk op de heilige regten der Catholijken te maken „en er zich op toe legt, om de voorregten der Protestanten „hun door hunne Vaderen nagelaten, hetgeen niets anders „is dan een terugkeer naar de overheersching van het Pro„testantismus en de verdrukking der Catholijken als vóór „1798, dit alles geheel overeenkomstig de waarheid is," waarbij gij de onbeschaamdheid hebt van te voegen: „en „men kan dit geen oogenblik betwijfelen; want de me„morie toont, volgens de verklaring van den verdediger „der geheime Genootschappen, zeer wel het doel aan dat „*Christelijk Hulpbetoon* zich voorstelt." Inderdaad de schrijver der tegen uwe 1° memorie gerigte brieven zal, als hij uwe bladz. 85, 86 en 88 leest, naauwelijks zijne oogen kunnen gelooven!

Op dien, door u willekeurig en valschelijk gelegden grondslag (*dat Christelijk Hulpbetoon* zou beoogen om de Hervormde Kerk als heerschende Staatskerk te herstellen en de Roomschen te verdrukken 2) vraagt gij: „Met „welke woorden moet men de taal der Secretarissen-Rappor-

1) Lettres. etc. p. 83. 2) Ald. p. 86.

„teurs van dit Genootschap bestempelen, als zij zich beijveren „om de Catholijken, hunne landgenooten, aan de algemeene „verachting prijs te geven en de Nederlandsche Protestan- „ten aan te hitsen tot daden, door hunnen haat tegen de „Catholijke bevolking voorgeschreven?" 1)

De heeren DE GREEVE Voorzitter en HARTMAN Secretaris der *'s Gravenhaagsche afdeeling* schijnen boven allen uwen toorn door een verslag, aan hunne stadgenooten, op den 24 September 1844, te hebben opgewekt. De gulle bekentenis: dat armoede ligt tot afval van de Protestantsche belijdenis brengt, zoodra het uitzigt op tijdelijk voordeel aan eenen overgang tot de Roomsche Kerk verbonden is, getuigt, aan den eenen kant, van hunne waarheidsliefde, die de menschen niet beter schetst dan zij zijn; en, bewijst, aan de andere zijde, dat er, door de Roomschen tijdelijke voordeelen aan afvallige Protestanten worden verleend; want, indien dit niet geschied ware, zou het bij niemand zijn opgekomen om er middelen tegen aan te wenden.

Uw bewijs, uit de trouw der *Ieren* aan uwe Kerk, getrokken, is niet zeer gelukkig, daar er geheele gemeenten zijn overgegaan, gelijk de nieuwspapieren, ook onlangs uit Frankrijk, 2) gemeld hebben, en er hier te lande meerdere Roomschen; onaangezocht, tot ons overkomen dan wij leden aan hen verliezen.

Onedel is daarbij de uitval tegen het, door u onmenschelijk genoemde Engeland, nadat het Britsche gouvernement, voor weinige jaren millioenen p. St. heeft genegocieerd om in den nood der *Ieren* te voorzien.

---

1) *Mém.* p. 86. 2) Aant. N°. 3.

De bovengenoemde Heeren gaven in hun kort verslag eene herinnering aan bekende feiten. Het was dáár de plaats niet die, tot in bijzonderheden, te bewijzen. Niets zou hun gemakkelijker geweest zijn, dan eene reeks voorbeelden te geven. Ook schijnt ge, althans de verslagen van *Christelijk Hulpbetoon* van, of door, de openhartige Protestanten, die in een oogenblik van zwakheid zich in de geheimzinnige Genootschappen hebben laten inlijven 1), of van den *achtenswaardigen Predikant* 2) welke, aan *De Katholijk*, aan u, of aan *De Tijd*, uit verontwaardiging, reeds mededeelingen gedaan hebben, te hebben verkregen en zal het u niet moeijelijk vallen om die van *Unitas* en *ter bevordering van Welstand* meester te worden. Zij zijn allen in getallen van duizenden exemplaren verspreid; en het bekende karakter der Bestuurders is, zoo niet voor u, dan toch voor het publiek, een voldoende borg voor de waarheid; die daarbij moet blijken uit de opneming van de verantwoording der Penningmeesters.

Moge die lektuur u doen blozen over uwe lasterlijke beschuldigingen 3).

Inderdaad aandoenlijk is uw klaagzang over het lot der arme Protestanten, *die men door hulp, ondersteuning en rentelooze voorschotten verhindert om tot de Roomsche Kerk over te gaan* 4). Ja, als dat verrigt werd, in geval hunne overtuiging hen daartoe noopt, zoudt gij met regt uitroepen: „Het is onmogelijk iets schandelijkers te beden„ken dan zulk een doel! Het is een duivelsch werk zich „tusschen hunne armoede en hun geweten met goud te „plaatsen en tot hen, gelijk de verzoeker tot den Zalig-

1) *Mém.* p. 6 en 7. 2) Id. p. 8 en 27. 3) Id. p. 88.
4) Id. p. 89.

„maker, te zeggen: „doe uw geweten zwijgen en ik zal „u geld en brood geven." Eere zij uw hart als ge jammert: „O! dubbel rampzalige armen (gij, die om den broode wildet afvallen, maar geholpen wordt zonder uwe belijdenis te moeten verzaken,) mijn hart is beroerd van diep „medelijden, daar ik u een voorwerp van handel zie wor„den voor Ambtenaren en Dominé's!" „Zij willen handel „met u drijven, als met slaven, en lijfeigenen." 1) En wilt gij weten hoe zij u tot slaven en lijfeigenen zullen maken. Het staat te lezen in het *regtzinnig gereformeerde* blad 2) de *Handwijzer*, welks hoofdredacteur, de heer M. P. Dekker *sedert, om het zegel op zijne gereformeerde regtzinnigheid te drukken, Roomsch is geworden!* 3) Diens verontwaardiging is zeker voor de Genootschappen beschamend, grievend, pijnigend, ondragelijk, verpletterend! En daarom mijnheer de *Electeur* zal ik mij met zijne verontwaardigingen niet ophouden, het mogt mij te benaauwd worden.

Verder beken ik dat het, voor de genootschaps-Bestuurders, wel wat lastiger is bij adressen aan hunne geloofsgenooten om penningen te moeten verzoeken, ten einde de zedelijke en stoffelijke welvaart te bevorderen van hen die hulp behoeven, dan in den biechtstoel, op poene van *non-absolutie*, de contributie te bepalen. Evenwel dat men op markten en pleinen en op de hoeken der straten tot instandhouding van het Protestantismus in alle steden en gemeenten heeft geschreeuwd: *Geef mij geld of ik ben verloren!* 4) zal wel niemand gelooven.

Ik geef u almede toe dat de middelen, in de magt van *Christelijk Hulpbetoon* in evenredigheid der groote behoeften, wel wat zwak zijn, het Genootschap klaagt daarover

1) *Mém.* p. 89. 2) Idem p. 89, 90. 3) Ald. p. 118.
4) Ald. p. 91.

zelf: doch wat zwak is, is nog niet kinderachtig laag of verachtelijk 1).

Eene kleine som op hoogen, zedelijken woeker gesteld, is groot bij den HEER; gij kent immers de gelijkenis der talenten! zoo niet sla dan uwen Bijbel, als gij er een' hebt, eens open.

Uwe vergelijking tusschen *het lijden van een Roomsch* en *een Protestantsch gezin* is waarlijk zeer schilderachtig gesteld en ik wensch u hartelijk geluk dat uwe lijdenden zoo onstoffelijk te helpen zijn, dat is voorzeker bij ons het geval niet. Ons heeft de CHRISTUS de armen nagelaten; niet om hen alleen met fraaije woorden op de eeuwigheid te wijzen, maar om hen *in dit leven wel te doen.* Er staat geschreven: „Zalig zijn de barmhartigen want hun „zal barmhartigheid geschieden." „Geeft dengenen die iets „van u bidt en keert niet van u af dengenen die van u „leenen wil."

„Alle dingen die gij wilt dat u de menschen doen zul- „len, doet gij hun alzoo, en voorwaar zeg ik u, voor zoo „veel gij dit (het voeden der hongerigen, het drenken der „dorstigen, het herbergen van vreemdelingen, het kleeden „der naakten, het bezoeken der gevangenen) eenen van mijne „minste broederen gedaan hebt zoo hebt gij dit aan mij „gedaan 2)."

Dat is Protestantsch, den Bijbel in de eene, en den penning in de andere hand, opdat ziel en ligchaam gevoed worden. Maar gij onthoudt naar het schijnt uwen armen beiden, tot hunner zielen meerdere zaligheid 3). Bevreemdend is het echter dat uwe armverzorgers billetten van inschrijving voor winter-uitdeelingen enz., rondzenden

1) *Mém* p. 90. 2) Matth. XXV. Math. V: 7, 42 en XXV: 40.
3) *Mém.* p. 92.

en de Roomsche landlieden in Gelderland tijdens den nood ten jare 1846 wel het grootste deel der gelden, voor het meest door Protestanten gegeven, hebben willen aannemen.

Nog eene vraag: daar gij den leeken den Bijbel onthoudt, ja, dien op den Index onder de verbodene, schadelijke boeken plaatst en, waar ge kunt, verbrandt; op welk gezag leert gij de Bijbelsche lessen, die gij zegt dat uw Roomsch gezin ten troost en ter opbeuring strekken! en van waar weet gij dat deze den Protestantschen armen ontbreken? 1) en zij door de werking van *Christelijk Hulpbetoon* VIJANDEN GODS worden.

Lees de, door u aangehaalde, verslagen nog eens over, en gij zult zien dat alles wat op bladz. 94 uwer memorie staat *onwaar* is. Gij zult zien: dat men voor het *behoud* van kinderen uit gemengde huwelijken, gezorgd heeft, wanneer de langst levende der ouders dier kinderen, *namentlijk als zij in eene Prot. kerk gedoopt waren*, in de Protestantsche leer, volgens vroeger gedane beloften, wilden doen opvoeden; — dat men wel Catholijken heeft ondersteund, die uit *overtuiging* tot eene Protestantsche Kerk zijn overgekomen, maar nimmer hun *vooraf* beloften gedaan, of hulp verleend heeft; — dat het bijwonen van catechisatiën eene geheel vrijwillige daad is, waartoe Roomschen noch gelokt, noch gedreven zijn geworden, — en uw hart zal lucht krijgen en niet langer benaauwd worden door medelijden met die slagtoffers der dweepzucht 2).

ZESDE BRIEF.

Reeds is er, hier en daar, over het *geheime der Genootschappen* gesproken, en aangetoond dat deze beschul-

1) *Mém* p. 93 en 94. 2) Ald. p. 94.

diging niet ten volle waar is. Tot verder bewijs voeg ik daarbij; dat *eigentlijk geheime Vereenigingen*, in den regel, haar doel, hare middelen, de namen vooral, harer Hoofden verbergen, en, soms onder indrukwekkende plegtigheden, een' eed, of eene belofte van geheimhouding, met bedreiging van wraak wegens de schending er van, vorderen.

Niets van dit alles heeft hier plaats.

Doel en middelen zijn bekend, gelijk reeds bij de beschouwing van elk Genootschap hier boven is aangewezen, en de namen van hoofd- en afdeeling-Bestuurders geeft gij zelf op. Een duidelijk bewijs voorwaar, dat men deze niet zorgvuldig aan de kennis van het publiek onttrekt, gelijk ligtelijk te doen ware geweest, door alleen te zeggen, dat er zoo of zooveel Hoofdbestuurders en zooveel afgevaardigden van Departementen, daar en daar gevestigd, ter Vergadering tegenwoordig waren geweest.

Verder, in geen der Statuten is een' eed 1) of eene belofte van geheimhouding te vinden, dan alleen in die van *Phylactèrion*, omtrent de namen der Leden, wanneer deze dat verlangen. Veel minder is op eenige bekendmaking eene straf of wraak bedreigd.

Zij missen gevolgelijk de gewone kenmerken van geheime Genootschappen. Dat hunne verslagen enz. alleen aan de Leden worden uitgedeeld, maakt ze geenszins tot geheime Vereenigingen, gelijk gij beweert en in den zin dien gij er aan hecht. Op dien grond toch zoudt ge nog ruim een paar dozijn Maatschappijen ter bevordering van wetenschappen, kunsten, zedelijkheid of gezellig verkeer, als geheime broederschappen kunnen brandmerken, en wel in de eerste plaats de talrijkste van allen, die *Tot Nut van 't Algemeen*, welke vele stukken ook alleen voor hare le-

---

1) *Mém.* p. 11. Weder eene valsche beschuldiging!

den ter perse zendt, en geene naamlijsten doet drukken; want die er van sommige Departementen bestaan, zijn geheel plaatselijk en bevatten zeker geen vijfde gedeelte van het totaal.

Evenwel wil ik niet ontkennen, dat *in de verslagen zekere geheimhouding heerscht;* zoo omtrent de namen en woonplaatsen der ondersteunden, als door het slechts gedeeltelijk en bij wijze van voorbeelden, om den aard der werking te doen kennen, opgeven der verleende onderstand-gelden.

Dan de redenen daarvoor zijn, mijns inziens, duidelijk en prijselijk. Niet om den wil der Genootschappen behoeft dit; voor deze toch zou, dunkt mij, geheele openbaarheid eerder vóór- dan nadeelig werken; maar in 't belang van vele ondersteunden kan men, in stukken welke in zoo vele duizenden handen komen, zonder de bescheidenheid te kwetsen, of personen aan vernieuwde en heviger tegenwerking bloot te stellen, niet alles bekend maken.

Ik heb, dit schrijvende, een groot aantal verslagen van de jaarlijksche vergaderingen voor mij, en in geen enkel de waarheid uwer beschuldiging: „De taal der Bestuur-„ders toont duidelijk aan dat hij, die het eene of andere „verslag derzelver Genootschappen openbaar mogt maken, „aan hoog verraad jegens de heilige zaak der Genoot-„schappen zou schuldig wezen." 1) Niemand bemint de openbaarheid meerder dan de Protestanten. Nooit hebben zij zich hunne leer of daden als Protestanten geschaamd. Zij hebben maar een paar bladen uit hunne geschiedenis weg te wenschen, om over niets te moeten blozen. 2)

---

1) *Mém.* p. 6.

2) t. w. de Beeldstormerij en 't verbranden van SERVETUS.

Doch toegegeven. Men telle de bewuste Protestantsche Genootschappen onder de geheime, zijn ze dan daarom *gevaarlijk?* 1) Niet alles wat geheim, in vormen en middelen is, is gevaarlijk. Wanneer het doel bekend is, kan men, dunkt mij, tevreden zijn. B. v. daar de gelijkenis van den heer Oort 2) u zoo zeer heeft mishaagd, biedt ik u de volgende aan: Vele jaren was, (en geloof ik nog is) de zamenstelling en bereiding van den *Woerdenschen* en *Biltschen drank* tegen den dollehondsbeet een geheim, en echter achtte men dien niet gevaarlijk, maar had er, om de zegenrijke uitkomsten, een volkomen vertrouwen op.

Ter verdere verdediging doe ik beroep op 't door u zelven medegedeelde uit de *Evangelische Kerkbode* 3) in zoo verre deze het voorbeeld der eerste Christenheid aanhaalt, ten betooge dat eene vereeniging, ofschoon geheim, onschuldig kan wezen. Daarbij kan men nog voegen het voorbeeld der veemgeregten, toen deze, bij gebrek aan goede justitie, strekten om, zoo veel zij konden, de wandaden en het geweld, in de thans, door sommigen, zoo hoog geprezene middeleeuwen, te beteugelen.

Maar gevoelt gij niet dat gij, alle geheime vereenigingen als gevaarlijk veroordeelende, het vonnis over uwe eigene uitspreekt? — of kan men omtrent deze niet, met veel meer regt, vragen hetgeen gij van Unitas zoudt willen bekend hebben. 4) Welk is het getal uwer leden, in welke evenredigheid zijn ze toegenomen; waar zijn uwe afdeelingen; uit hoeveel leden is uw Hoofdbestuur te zamen gesteld; welke zijn uwe correspondenten; wie zijn de uitvoerders uwer besluiten; wie zijn uwe beschermers

1) *Mém.* p. 5, 8, 11, 12, 53, 58, 64. 2) Ald. p. 10.
3) Ald. p. 109. 4) Ald. p. 12.

en waar wonen ze; wat is het bedrag uwer ontvangsten en uitgaven? Daarbij komt nog de vraag *waartoe dienen uwe geldmiddelen*? van dat alles is niets bekend, niets te ontdekken. De uwen verzwijgen ALLES. 1)

In de zorg voor geheimhouding zijn dus uwe congregatiën ons verre vooruit. Deze toch houden, voor zoo veel ik weet, geene zulke algemeene vergaderingen, doen geene verslagen drukken en verbergen zorgvuldig de namen der Bestuurders en Leden; spreken niets van doel en middelen, van zamenstelling en wijze van werking. Van deze mag derhalve teregt gezegd worden dat zij in het duister schuilen.

Als nu de *graad van geheimhouding* de mate van ongeoorloofdheid zij, dan is uwe aanklagte dus dubbel toepasselijk op *uwe* congregatiën; en dit te meer daar deze, met volstrekt onbeperkte gehoorzaamheid onderworpen zijn aan een' buitenlandschen Vorst, vijand van allen die niet voor hem knielen, bewerende dat het gezag over de geheele Aarde hem behoort en geen middel, hoe geweldig ook, schuwende om dat gezag te doen gelden. — Dus klaagt gij zeer onvoorzigtig over het *laisser faire* der regering.

---

1) *Mém.* p. 8, 9 en p. 53. Bij deze vragen kan men nog voegen Is 't waar dat er in Nederland eene geheime Broederschap der *Heilige familie* bestaat, in wier vergaderingen men vermaand wordt, om het oog te vestigen op den Prins-Voorzitter (nu Keizer) van Frankrijk, en zich geheel aan de Belgische Bisschoppen over te geven en vast te houden? Moet die Broederschap een' opstand verwekken en de Protestanten over den Moerdijk of de Waal drijven? en — heeft daarop ook betrekking hetgeen op bladz. 5 der Mém. is gezegd: *Mais pour l'avenir de cette chère patrie, qui est aussi la nôtre, nous redoutons que, minée par les travaux souterrains de ceux qui en sapent les fondements, l'édifice social ne s'écroule un jour et ne devienne un monceau de ruines, à moins — ce qui serait à* PEINE *une calamité moins grande —* QU'UNE MAIN ÉTRANGÈRE *ne vienne empêcher qu'on achève l'oeuvre* (hetwelk de Electeur noemt) *de déstruction commencée.*

Als zij zich in de zaak mengde, en naar uwen wensch, den sterken arm gebruikte 1), dan zou zij moeten beginnen met die, in de eerste plaats, te bezigen tegen *uwe* congregatiën van verschillende benamingen, en de vroegere wetten tegen de Jesuiten, weder ten uitvoer te leggen, door die Heeren over de grenzen te doen geleiden. 2) Uw wensch is gevolgelijk onvoorzigtig, ja, voor uwe partij zelve roekeloos te achten.

Eene andere uwer beschuldigingen:

Zij koopen zielen voor geld 3) is geheel uit de lucht gegrepen. In de verslagen is daar geen spoor van te vinden. Doch indien het zoo zij, waarom dan geene namen en plaatsen genoemd? Waarom blijft gij het bewijs ten eenemale schuldig? kieschheid jegens de afvalligen zal u toch wel niet hebben wederhouden. Dan, het tegenovergestelde blijkt zelfs b. v. uit de met zoovele woorden afgelegde verklaringen van *Christelijk Hulpbetoon.* „Geene zucht tot verovering, maar alleen om te *behouden* heeft de Bestuurderen in deze geleid." 4) „Heeft het misschien de opmerkzaamheid van iemand onzer lezers tot zich getrokken, dat de hulp der Vereeniging meermalen aan de zoodanigen bewezen is, die de Roomsche Kerk verlaten heb-

1) *Mém.* p. 32.

2) Onder anderen volgens resolutie der Staten van Holland, dd. 14 April 1649, de ontruiming van gen. Prov. bevelende. Dit besluit was genomen: Nademaal de Jesuiten aangezien moesten worden als de voornaamste auteurs van de procedures (vervolgingen) die in Duitschland en bijzonder in den *Palts* sedert eenigen tijd waren ondernomen tegen de Protestanten, en bijzonder tegen de Gereformeerden; Groot Plakkaatboek. D. v. BII. En bij Wilkens Kerkel, Plakkaatboek D. I. bladz. 664 en vv. Deze resolutie werd herhaald in dato 18 Febr. 1708.

3) Ald. o. a. p. 47. 4) Verslag over 1847, bladz. 26.

ben. Wij komen er voor uit, dat wij het niet zoo zeer in het belang van het Protestantismus als wel in dat der *individus* zelve, onze roeping achten een bewijs van deelneming en belangstelling te geven, *aan dezulken die hun stoffelijk welzijn, aan de overtuiging der waarheid hebben ten offer gebragt.* Daarbij houden wij ons echter geheel aan den regel; dat dit initiatief altijd door hen zelven, nimmer, hetzij regtstreeks, hetzij zijdelings door ons moet genomen worden." 1) „En al deze mededeelingen kunnen ten bewijze strekken, eensdeels, hoe onze Vereeniging getrouw aan haar beginsel, door zedelijke zoowel als stoffelijke middelen het haar voorgestelde doel zoekt te bereiken, en anderdeels, hoe zij, *afkeerig van proselieten-makerij, door middelen welke den Christen onwaardig zijn*, alleen door overtuiging, werken wil en slechts dezulke in de Protestantsche kerk opneemt, die, op zedelijke gronden, hunne begeerte daartoe zelf openbaren. 2)"

De Genootschappen, zegt gij, *zoeken het bederf der Roomschen en willen hen tot den bedelstaf, tot hongersnood brengen*, 3) *hen geheel bederven* 4), *door hun alle voorregt en allen invloed te ontnemen.* 5)

De onmogelijkheid daarvan heb ik getracht u in den 3den brief te doen gevoelen. Hunne middelen zijn daartoe veel te gering, de voorspoed van Roomsche winkeliers is veel te zigtbaar. Waarlijk uwe SINKELS en BAHLMANS moeten verbaasd staan als zij lezen, dat gij hun het gebed van PASCAL in den mond legt: „*Zie Heere de rampen, die ons treffen en ons bedreigen. O God, die..... de*

1) Verslag over 1849. 2) Idem over 1851.

3) *Mém.* p. 10, 31, 35, 39, 40, 44, 46 en 48.

4) Ald. p. 22, 25, 26, 29, 31, 35, 36, 39, 41 en 44.

5) Ald. p. 29.

„lijdenden bemint...... dat ons ligchaam u aangenaam zij, „niet om zich zelven..... maar om de wederwaardigheden „welke het verduurt enz. 1) En niet minder verwonderd moet men over uwe handel-kennis en uwe berekeningen opzien, als men, in uwe memorie leest dat *Unitas* daardoor uwe Kerk tracht te vernietigen. 2) Die dit gelooven moeten de leden dier Vereeniging voor volstrekt krankzinnig houden. Hadde uwe beschuldiging niet te duidelijk ten doel, onnoozelen te beangstigen, of vreemden te misleiden, of elke soort van smet, hoe ongerijmd ook, op de Nederlandsche Protestanten te doen kleven, dan zou uwe (voorgewende) vrees mij ten uwen koste, in vrolijker luim kunnen brengen, dan waarin gij waart, bij het schrijven van uwe 14, 42, en 44e bladzijde.

Wat verder het ontnemen van voorregten en invloed betreft, daartegen bestaat de Grondwet en die op de directe verkiezingen; door welke laatste gij, waar ge de meerderheid hebt, de Protestanten gelijk over bekend is, behandelt zoo als gij hen met overdrijving beschuldigt, de uwen te willen doen.

Na welk een copieus soupé hebt ge toch gedroomd dat de *Protestanten* in de Nederlanden het waanzinnige plan (zoo al den wensch bij hen opkwame) zouden hebben kunnen opvatten, *om tegen hunne Roomsche landgenooten den oorlog van verdelging en uitroeijing* 3) *van alle Protestanten tegen alle Catholijken* 4), en dus aan $\frac{2}{5}$ der bevolking *den dood te hebben gezworen.* 5)

Zoo deze beschuldiging niet bespottelijk en waanzinnig ware, zou ze afschuwelijk zijn.

---

1) *Mém.* p. 57. 2) Ald. p. 10. 3) Ald. p. 34, 36, 37.
4) Ald. p. 33. 5) Ald. p. 33, 39, 40, 61 en 62.

Beter ware het te begrijpen, als een Protestant na het matigste avondeten de nachtrust miste, door het lezen, b. v. van de *Jammertooneelen uit de Geschiedenis van het Pausdom*, 1) waarin het beklagenswaardig lot der *Fransche Evangelische Christenen*, de wreede vervolgingen der *Wiklefiten* in *Engeland* der *Hussiten* in *Bohemen*, der Protestanten in den *Palts*, enz. enz., bij afwisseling gedurende meer dan 550 jaren, met de wreedheden der Inquisitie, beschreven zijn.

Ik haal deze gruwel-tooneelen hier alleen aan opdat onze Roomsche landgenooten, met de geschiedenis onbekend gehouden, zouden vernemen, *waartoe Romes heerschzucht hen leiden kan.* Voorzeker weten en willen zij dit thans nog niet; maar wie kan verzekeren dat de geest van fanatisme, die de werktuigen van Rome weleer beheerschte, niet weder, ondanks de verdraagzamen, bij de massa zou kunnen worden opgewekt?

Reeds is er meer dan een begin van vervolging. Men denke aan *Florence*, aan het laatstelijk getroffen concordaat tusschen den Paus en de Spaansche regering, aan den in *Portugal en Napels* heerschenden geest en aan de daden van Oostenrijk, waarvan door een' uwer Priesters aan Lord Derby een overzigt is gegeven. — Ook in *Frankrijk* hoopte hij weldra de oude discipline der Roomsche Kerk hersteld en dat land dus tot den tijd van Lodewijk XIV terug gebragt te zien. En wat beteekent het anders dan de voorspiegeling van geweld, als gij zegt: *What must be, shall be.* 2) (Wat gebeuren moet, zal geschieden) in verband met zoo menige plaats in uwe tijdschriften 3),

---

1) Te Amsterdam bij L. v. d. Vinne 1822.

2) Aant. *propos* p. XVI.

3) Aant. No. 5. Pr. AH. 39, 20, 23, 24.

en de voorspelling door den schrijver van de *Reveille*, dat in 50 jaren alles in Europa Roomsch zal zijn, of *er niet meer ketters zullen over wezen dan noodig is, om de voeten der nieuwe meesters te wasschen.* Want, daar dit op den zachten weg onmogelijk is, moet men wel tot de overtuiging komen, dat het plan bestaat om de bloedtooneelen van Frans I, Philips II en Jacobus II te hernieuwen.

Ik durf mij gerustelijk op het gezond verstand uwer geloofsgenooten beroepen, of zij daaruit iets anders kunnen lezen, dan dat het bloed der Protestanten weder langs de straten moet stroomen en de vuurvlammen op de markten flikkeren?

Zulke gruwelen zijn van onzen kant niet te vreezen. Het moorden ligt niet in den aard van het Protestantismus; maar wel de moed om zijne zedelijke vrijheid en stoffelijke regten, is het nood, met goed en bloed, te verdedigen. En dat *die gewigtige omstandigheden* 1), waarvan gij herhaaldelijk gewaagt, *zouden kunnen veroorzaakt worden*, dat de toekomst welligt van geweldige worsteling, hier en elders zwanger gaat, wie zou dit, bij den door u en anderen aangeslagen toon, niet duchten? 2)

Reeds bestaat er een scherpe oorlog in geschriften. Wie heeft ze aangevangen? *De heer* Lesage ten Broek, gewezen Protestant, in zijnen *Godsdienstvriend*, en in zijne *Katholijke Stemmen*, vervolgens is de *Katholiek* ter bane gekomen en eindelijk zijt gij, als kampvechter in het strijdperk verschenen.

Was het wonder dat de Predikant van Volkom tegen

1) *Mém.* o. a. p. 25.

2) Vergelijk *the Prot. Alliance,* bladz. 50—55

het eerste Tijdschrift de pen opnam? — dat na lang dralen, eindelijk, de *Evangelische Kerkbode*, de *Fakkel* enz. ontstond, en dat uwe mémorie drie tegenschriften in het licht deed komen?

De vijandige toon daarin en de in de aanspraken bij de openlijke jaarlijksche Vergaderingen (ofschoon in deze minder) wel eens voorkomende is niets dan een gevolg van de verguizingen sedert jaren onvermoeid het Protestantismus aangedaan, en beneemt u dus alle regt tot beklag. Niet tegen de Nederlandsche Roomschen, voor zoo verre zij den naam van *Catholijken* waardig zijn, maar tegen *Romes overheersching*, *tegen den gewetensdwang*, *dien men vreest en voorziet*, wordt van onzentwege de strijd gevoerd.

De *daden* der Genootschappen zijn geheel van VERDEDIGENDEN aard. *Tuendu* is hunne spreuk. Laat ge ons vrede, dan blijft er vrede.

Wilt ge bewijzen?

In de statuten van *Unitas* staat: De Vereeniging stelt zich voor: de *handhaving* en ondersteuning der aangelegenheden van het *Protestantismus in Nederland*. *Phylactèrion* bepaalt in zijn reglement van 1847: dat men het voorgestelde bekende doel zoekt te bereiken, door *handhaving* van der Protestanten welvaart. In die van *Christelijk Hulpbetoon* leest men: Het doel is: voor het *Protestantismus* te *waken* en werkzaam te zijn, door Protestanten, bijzonder behoeftigen, tegen den invloed der Propaganda te *beveiligen* en in die van *Welstand*, voor het Protestantismus in *Nederland*, waar het gevaar loopt verdrongen te worden, te *waken* en werkzaam te zijn, inzonderheid door *instandhouding* van kleine Protestantsche Gemeenten en door bevordering van haren welstand. Verder leest men in de aanspraken bij de opening der jaarlijksche Vergaderingen van *Unitas:* — „Mogen onze gedra-
„gingen het bewijs leveren aan onze gemoedelijke Catholijke
„mede-ingezetenen, dat wij *geene overheersching* willen: dat

„wij hunne regten, dat wij hunne vrijheden eerbiedigen 1). — „Wij zijn getrouw gebleven aan de beginselen, die ten grond- „slage zijn gelegd onzer Vereeniging. Wij hebben *geenen* „*strijd*, wij hebben *geene verovering* bedoeld of nagejaagd. „Wij zijn ter *verdediging* opgestaan van onze regten, van „onze dierbaarste heiligste belangen 2). — Wij zullen niet „verguizen: *wij zullen niet aanvallen*, *wij zullen geene ver-* „*overingen zoeken*, maar met standvastigheid het erfdeel *ver-* „*dedigen*, ons door de Vaderen gelaten 3). Intusschen is „het de waarheid, dat wij DOOR DEN NOOD GEDRONGEN, „ons tot Maatschappijen hebben vereenigd, om ons met „meerdere kracht *te kunnen verzetten tegen de aanrandin-* „*gen* der vijanden van licht en waarheid (4). Het is „van belang dat wij zulks herhalen, en 't op den voor- „grond zetten, bij iedere daartoe geschikte gelegenheid. „Het is noodig, dat wij daarvan akte nemen, om mij „zoo eens uit te drukken; want onze beschuldigers zijn „voor geene reden, voor geene overtuiging vatbaar."

——— „Daarom, het telkens, plegtig en met ernst, op den „voorgrond gesteld, gelijk ik het weder doe, te dezer ge- „legenheid: dat wij, eerst ter *verdediging* zijn opgestaan, „nadat wij, jaren achtereen, waren blootgesteld geweest aan „boosheid en geweld: daarom het aan onze vijanden en „lasteraars herhaald, *dat wij de liefde niet hebben verzaakt* 5)."

In de aanspraken van *Tot bevordering van Welstand* vindt men de volgende verklaringen: „Het doel dat men zich „voorstelt, om, in de voetstappen van het voorgeslacht tre- „dende, het erfgoed, dat zij ons nalieten, ongeschonden aan „onze kinderen over te geven; om in den geest van *Chris-* „*telijke liefde* en *verdraagzaamheid*, maar tevens krachtig

1) Aanspr. 1846, bladz. 7. 2) idem 1848, bladz. 2. 3) idem 1849, bladz. 8. 4) idem v. 1849, bladz. 8. 5) idem. 1850. bladz. 2.

„en vol ijver *te waken*" — — — de eerste eisch door „onzen tijd gedaan, zal dan wel deze zijn, dat wij — — „mede *blijven waken* voor het Protestantismus, door *in-„standhouding* van kleine Protestantsche Gemeenten en be-„vordering van haren welstand — — — daarom roept onze „leeftijd ons toe: *houdt* wat gij hebt, opdat niemand u „de kroon ontroove 1)."

Christelijk Hulpbetoon zeide reeds in zijn tweede Verslag: Het is dan ook *geene uitbreiding der grenzen* van eenig Kerkgenootschap, hetwelk de Vereeniging zich als haar doel voorstelt, maar *het behoud* van Geloofsgenooten voor den invloed van het licht des Evangelies, door middelen, die in het Evangelie zelf hunne goedkeuring vinden 2). Gij hebt bij vernieuwing kunnen zien, dat het streven van Hoofd-Bestuurders, zoowel als der Departements-Bestuurders geweest is, om *in den geest der Christelijke liefde* de belangen van geloofsgenooten te bevorderen, en dat *geene veroveringszucht*, maar alleen de *zucht om te behouden*, hen heeft geleid 3). — Is de bedoeling der Vereeniging geene andere, dan om te *beschermen* en te *bewaren*, de gedane mededeelingen zullen, vertrouwen wij, overtuigend hebben doen zien, dat zij aan die bedoelingen getrouw blijft, en alzoo de beste wederlegging bevatten der beschuldiging, door Roomsche dagbladen en tijdschriften tegen haar ingebragt, als of zij eene Propaganda ware, door middelen, die wel het allerminst Christelijk en Evangelisch kunnen genoemd worden 4). Wij vertrouwen dat de weldadige strekking onzer Maatschappij tot *beveiliging* tegen den invloed der Propaganda, niet minder overtuigend zal blijken uit hetgeen wij verder berigten 5). Het kan niet

1) Aanspr. van 1851. 2) Verslag over 1845, bl. 4.
3) idem 1847, bl. 26. 4) idem over 1848, bl. 21.
5) idem over 1849, bladz. 10.

anders Mijne Heeren! of gij hebt met belangstelling gehoord, hetgeen tot dusverre omtrent de werkzaamheden van *Christelijk Hulpbetoon* u werd medegedeeld. Gij zaagt het bij vernieuwing: ook door *zedelijke middelen* zocht onze Vereeniging haar doel te bereiken; zij was geene Propaganda, maar trad slechts op, om *te beveiligen* en door de verspreiding van kennis en licht voor den eenvoudige, onkundige en verlatene een *bolwerk* te zijn tegen de woelingen der Ultramontanen 1).

Zoo vele verklaringen, zoo herhaaldelijk in het bijzijn van mannen der zake kundig gedaan, en bij zoo vele duizenden exemplaren bekend gemaakt aan hen, die de eene hier en de andere daar, in de gelegenheid tot onderzoek en verificatie zijn, zullen wel genoegzaam wezen, om alle onpartijdigen te overtuigen, dat *de oorlog aan de zijde van het Protestantismus niets is dan* VERDEDIGING.

Bij gedurige herhaling zegt ge: *dat de Staat door de Protestantsche Genootschappen in gevaar is;* dat zij stoffelijke middelen bezigen, waardoor men, wel aanvankelijk, de magt van 't geld verstond, maar men, als 't tijd zal wezen, de werking van een' geheel anderen *agent* 2) zou begrijpen. — *Gij schijnt hierdoor*, en door de oprigters van *Unitas* toe te schrijven, dat zij eenen onwederstaanbaren invloed zoeken uit te oefenen op die klasse der Maatschappij welke, door behoeftigheid en onderwerpelijken toestand, het meest bloot staat voor eene snelle en gemakkelijke verleiding 3), *de kracht der wapenen of van ruw geweld* 4) *aan te duiden.* Uw meermalen terugkomen op het in 't geheim opvatten der wapenen door de Prote-

1) Verslag over 1851 bladz. 12. 2) *Mém.* p. 2, 3, 4, 20, 21, 26, 36, 37 enz. 3) Aldaar. p. 2. 4) Gelijk b. v. te *Drogheda*, in Ierland tegen twee Evangelisten is gebezigd. Zie aant. N°. 3.

stantsche bevolking en daaruit te vreezen aanstaande rampen 1), en de ontbinding der *Staats*-Maatschappij geeft regt om *te denken*, dat gij daardoor uwe geloofsgenooten wilt verontrusten en met argwaan vervullen. 2)

Gij vraagt of het noodig zij meer te zeggen, om te doen begrijpen, aan *welke gevaren het Land is blootgesteld en welke ongelukken het bedreigen?* 3)

Zeer zeker is het noodig om bij zulk eene hoogst belangrijke beschuldiging er *meer van te zeggen en duidelijk te spreken;* want nog zijn uwe uitdrukkingen, naar sommiger oordeel, voor tweeërlei beteekenis vatbaar, en dan daarbij *bewijzen — volkomene onwraakbare bewijzen* — te leveren. — Maar die bewijzen blijft ge schuldig. Uwe aantijgingen zijn laster!

Of zal misschien het gezag der door u genoemde Fransche schrijvers daarvoor moeten gelden? 4)

Als de Heer Nodier, Nederland, uwe Mémorie en de Protestantsche Genootschappen kende, dan zou hij u zeker doen opmerken: dat de door hem bedoelde Vereenigingen, gesticht tot omverwerping van bestaande regeringsvormen, wetten en regten, iets geheel anders waren dan dezulke zijn, *die dat alles willen behouden*, — dat zij, die het afbreken der troonen beoogden, een geheel ander doel hadden dan wij, die den troon in *Nederland* willen schragen, tegen buitenlandsche aanmatigingen, heersch- en hebzucht en tegen binnenlandsche ondermijning, onder de mom van milde instellingen, vooruitgang en vrijheidsliefde. In één woord dat er tusschen ons, die door opvoeding, kennis van de geschiedenis des Lands en geloofsleer, aan *Oranje* zijn verkleefd, en hen die door aangeërfden haat,

1) *Mém.* p. 4, 5, 22, 36, 37, 103. 2) Aldaar p. 58.

3) Aldaar p, 5, 9, 26, 37, 53, 78, 105.

4) Aldaar Avant-propos, p. IX.

Priesterlijken invloed en heerschzucht er een' afkeer van hebben, evenmin punten van vergelijking kunnen bestaan, als tusschen de lasteraars van den VADER DES VADERLANDS en *ons*, die Zijne nagedachtenis in dankbare vereering houden.

Zoo lang in Nederland de geheugenis aan WILLEM I, aan zijne zonen en aan den GROOTEN STADHOUDER, het schild van Europaas vrijheid, levendig blijft en dezer afstammelingen de bron der grootheid van hun Huis niet vergeten, om zich te werpen in de armen dergenen, die niets liever zouden zien dan den val van ORANJE, zoo lang zal ORANJE op de Protestanten kunnen rekenen.

Mogt *Rome* de kracht *zijner* gewone stoffelijke middelen weêr willen bezigen, dan zou gewis de Staat met vreeselijke rampen bedreigd, in gevaar, doch nog niet verloren, wezen, wanneer de Voorzienigheid, met den geest der Vaderen, een' tweeden WILLEM III aan Nederland schonk; want *Rome is alleen sterk, waar de Regering zwak is* 1). Maar *beginnen* zullen de Protestanten niet met het gebruik van *zulke* stoffelijke middelen. — Het Protestantismus, gewetens-vrijheid voorstaande, is warsch van dwang, al kon het dien anderen doen gevoelen. Het duldt, (tot zelfs meer dan eigen belangen toelaten) iedere Kerkleer *naast zich. Engeland* heeft dit in de laatste jaren, door de *emancipatie* der Roomschen, gelijk Nederland in 1798, ongedwongen bewezen. Dat is het groote onderscheid tusschen het *Romanismus* en *Protestantismus.*

Laat dus van die zijde alle zorg varen, en tracht niet, door uwe redeneringen en (voorgewende) vrees, uwe geloofsgenooten op te winden. *Dat zou de Staat in gevaar kunnen brengen.*

Niet weinig schijnt u ook de eensgezindheid der vier

1) Prot. All., bladz. 35,

Genootschappen, blijkende uit de zamenstelling der Algemeene commissie tot zamenwerking en dergelijke plaatselijke commissiën, te bezwaren 1). Waarschijnlijk heeft u, die onderlinge toenadering ontdekkende, de aloude Nederlandsche spreuk : *Eendragt maakt magt*, voor den geest gespeeld.

Ja tusschen hen, die belang stellen in gewetens-vrijheld, benevens zekerheid van personen en goederen, neemt de eendragt, meer en meer toe. Onwillens levert gij zelf daarvan een bewijs, door uwe aanhaling uit het dagblad *de Nederlander* 2). Met leedwezen blikt gij, waarschijnlijk, de *Gustaaf-Adolf* Vereeniging en andere Protestantsche Duitsche Genootschappen aan; een u verontrustend verschijnsel zijn gewis de Vergaderingen van het *Evangelisch Verbond* en het *Protestant Allianee* te *Londen*, door leden van verschillende Kerken en oorden, met de meest mogelijke eenstemmigheid en broederzin, gehouden; benevens de commissiën uit verscheidene landen van Europa, ter gunste der, zoo schandelijk, met verkrachting der Wet, tot tuchthuisstraf veroordeelde echtgenooten MADIAÏ 3).

Zoo wordt bevestigd, wat in een der verslagen werd ge- „zegd: Het eigenaardige karakter van het Protestantismus is „daarin gelegen, dat het, zonder uiterlijk gezag of Priester- „dwang optredende, alle krachten van zijne belijders, in- „dividueel, in werking brengt — — — daarom worden „*velerlei* middelen aangewend en wegen ingeslagen. ten einde „de harmonie onzer werkzaamheden tot één doel te be- „vorderen."

Verder is het eigenaardige van het Protestantismus, dat het tot zijne uitbreiding niets noodig heeft, dan de Heilige Schrift — Noch het zwaard van MOHAMMED, noch

---

1) *Mem.* p. 57, 58. 2) Ald. p. 33 en 114.

3) Volgens de Haarl. Ct. d. 11 Jan. 1853, bezweek FRANCESCO den 2den bevorens, onder zijn kerker-lijden.

de brandstapels, putten en stroppen des Pausdoms, behoeft het tot zijnen bloei. Geenerlei dwang verzamelt de Duitsch-Catholijken tot der Protestanten Gemeenten, of heeft de Godsdienst-vrijheid in *Sardinië* doen invoeren, of brengt thans de duizenden *Ieren*, *Bohemers* en *Franschen* tot het verlaten van *Romes* gemeenschap 1).

Teregt zeide de Eerw. Ds. TIDEMAN 2): „Ik kom er „rond voor uit, dat ik bereid ben, om elken Pausgezinde „al de vrijheid toe te staan, waarop ik, als Christen en „als Christenleeraar, voor mij zelven, aanspraak maakt. „Ik bedoel, dat ik, als mijn regt, verlang, te mogen onderwijzen, prediken en zedelijken invloed bezigen om de „lessen, die ik inprent, kracht bij te zetten. Er bestaat, „naar mijne overtuiging, geene magt, dan de zedelijke en „die der harten, om het gemoed te treffen en de neigingen te veranderen. En zoo ik over andere middelen beschikte, zou ik overtuigd zijn, dat zij slechts belemmering en teleurstelling zouden baren, voor de zaak, die „ik wil bevorderen. Met een' Pausgezinde te doen hebbende, zou ik hem niet, om zijn bijgeloof, tot een' martelaar willen maken en dus zijne dwalingen met den gloriekrans van het martelaarschap willen versieren. Ik zou „met hem niet in den geest van zijne eigene leer strijden, „niet naar het meesterschap dingen. Ons bedoelen is niet „het Pausdom in den eenen vorm af te breken, om het „in eenen anderen weêr op te bouwen. Maar laat ons „tot een' geloofstrijd komen en borst tegen borst, en voet „tegen voet, en aangezigt tegen aangezigt, worstelen; laat „ons een open veld, en voordeel aan geen van beide zijden, „hebben. Laten wij elkander, onder billijke en voor beiden „gelijke voorwaarden ontmoeten; doch, dat niet het zwaard „der Regering en de duimschroeven der Inquisitie, noch

1) Aant. No. 4. 2) Prot. All., bladz. 31.

„iets van die andere aanhoorigheden van het Pausdom, in „de schaal, tegen ons, geworpen worden. Neen, laat ons „een' eerlijken strijd voeren, en, moge die scherp wezen, „zoo vreezen wij den uitslag niet; want, waarheid schuwt „nimmer, de waarheid in het aangezigt te zien en de waar„heid weigert nooit voor regt te bukken."

Dan veronderstel dat de vrijheid van geweten weder, voor eene poos, moete ondergaan, dat *Rome* in *Europa* weder triomfere, dat vroegere dagen, met al den dwang en de kracht der Inquisitie, terug kwamen; wat zoudt gij daarbij winnen; of liever: wat zouden de gevolgen voor uwe geloofsgenooten zelven zijn? Ik wil, om dit te beantwoorden, niet wijzen op eene algemeene verwarring der fortuinen en verarming van allen 1); maar men sla de geschiedboeken op: de vrijheden (de grondwet en derzelver gevolgen), waarop van uwe zijde vóór 1848, zoo sterk is aangedrongen, zouden moeten worden opgeheven en allen, van welke gezindte, die de tirannij niet hadden helpen vestigen (en ik vertrouw dat, als in den tijd van FILIPS II, zeer vele Roomschen er warsch van zijn) zouden alsdan even schuldig worden geacht, als wij ketters zelve. — Men leze hoe het den Catholijken onder de beheersching der Inquisitie verging: „De voornaamste edellieden van hoo„gen en lagen staat, de Regeerders en burgers, die meest „voor het behoud van land en vrijheid hadden gewaakt, „of met raad en daad iets tegen de uitheemsche tirannij „(waartoe men weder toevlugt zou moeten nemen) hadden ge„daan, waren de eersten, die ter dood werden gebragt. — — „Verscheidene onbesproken Roomschgezinden, op wie niet

1) Het is eene merkwaardige zaak, dat de armoede in Roomsche landen veel algemeener is, dan in de Protestantsche, b. v. in de Zwitsersche R. Kantons. Zie Evang. Verbond, bladz. 228 en omtrent Ierland de Prot. Alliance, bladz. 60.

„te zeggen viel, en die niet wisten, waarom zij verwezen
„werden, moesten hetzelfde lot ondergaan. Aan het han-
„gen, dooden en onthoofden was geen einde — — —
„zelfs ging het zoo verre, dat het misdaad genoeg was,
„veel goederen te bezitten, en dan wist men de menschen
„haastelijk, onder het een of ander voorwendsel, waaraan
„het in zulke tijden nooit kon ontbreken, ter dood te
„veroordeelen. 1)

1) »En dat dit geen misbruik, door haat van de Spanjaarden alhier of heb- en bloeddorst van ALVA, c. s. was, maar van de Kerk zelve uitging, en dus weêr zou kunnen bevolen worden, blijkt uit het vonnis tegen alle Nederlanders geslagen; luidende:

Het allerheiligste en weerdigste officie der Inquisitiën, na dien het van de Coninklijke Maj. (die mede in den raad selfs tegenwoordig was) versocht is sich te besluiten en een oordeel te geven, over den grouwelijken afval, vervloekte misdaad, en ketterije bij den Nederlanders begaen; wel neerstelijk doorgesien en overwogen hebbende de informatiën des Coninx, hebbende daar beneffens gelezen de brieven en geloofweerdige getuigenissen, bij dien gevoegt, en bij de Commissarissen der alderheiligste Inquisitie getrouwelijk uit Nederland overgesonden, seid en verklaert, so vele belangt de theologische professie en conscientie, dat alle en een jegelijk de Coninklijke Maj. onderdanen in de Nederlanden (uitgenomen alleen degene, die met namen ons uitdruckelijk toegesonden sijn in de voornoemde informatiën) respecte van de opentlijke afgevalligen, sijn ketters, wijkende van God, en onse Moeder de Heilige Kerke en van 't gebod en gehoorzaemheid des Catholijken Coninx, en d' andre, die hen veinsen Catholijk te wesen, en hebben haer officiën, 't welk zij God en den Conink, so vele de Catholijke religie en den eed bij hen gedaen belangt, schuldig en toe verbonden sijn, niet genoeg gedaen, in 't wederstaen met alle kracht den openbaren afvalligen ketteren, seditieusen en oproerigen, en in 't beletten van hare boze, schandelijke en ongoddelijke daden, 't welk sij in 't beginsel lichtelijk, souden hebben kunnen doen: maer hebben ter contrarie sulken Godlijken tegenstant en resistentie nagelaten zijnde, daerom weerdig en geacht en gehouden te werden voor Fauteurs, gunners van de openbare afvallige ketters en seditieuse, ook de Edelluiden, die in den name van de onderdanen, de requeste tegen de alder Heiligste Inquisitie overgegeven hebbende, hebben stoutelijk verwekt en ontsteken de afvallige en oproerige Ketters, en daerom hebben sij alle in de hoogsten graat bedreven Crimen laesae Majestatis: aldus uitgesproken en geoordeelt in Madrit den 16 Februarij 1568."

Uwe mindere Priesterschap zou voorwaar bij den onbepaalden triumf der hierarchie ook geene reden tot juichen hebben. Frankrijk bewijst het in *deze* dagen. Daar zijn van de 40,000 Priesters, 30,000, die noch burgerlijk, noch staats-burgerlijk bestaan hebben: zij zijn geheel en al onderworpen aan den wil des Bisschops, te wiens beschikking zij staan, en die, wanneer hij zulks goedvindt, hen, zonder opgaaf van redenen, afzetten kan. Daarvoor is het voldoende, dat men hen in den Bijbel heeft zien lezen, of dat zij in gesprek met een Protestantsch Evangelist zijn betrapt geworden. Er blijft dan voor zulke Priesters niets over, dan de pastorij te verlaten en, als landloopers te gaan zwerven; zij zijn dan de wijde wereld, zonder eenige toevlugt, zonder vrienden, ingeworpen. En van het tegen hen uitgesproken vonnis is geen hooger beroep! *Dertig duizend* personen waren er dus nog onlangs in Frankrijk aan zulk eene willekeur onderworpen en dat in een gemeenebest, hetwelk tot leuze voert: *Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap!* 1) Of is dit ook hier zoo? Wel beklaag ik dan die slagtoffers der schrikkelijkste dwingelandij! wat weerhoudt hen om den Bijbel en de leer der hierarchie te onderzoeken en bij overtuiging hunne, hun door God zelven geschonkene regten te hernemen; opdat zij vrij worden door de Waarheid, die ons heeft vrij gemaakt."

Het blijkt, u eene zware grieve te zijn, dat zich aan het hoofd van de veel malen genoemde Genootschappen Edelen, voorname en hooggeplaatste mannen bevinden 2), die natuurlijk aan al wie belang in gewetens-vrijheid en nationaliteit stelt, vertrouwen inboezemen en zoo doende, aan het streven tot behoud van beiden, eene zedelijke kracht

1) Prot. All., bladz. 39. 2) *Mém.* p. 66 en v.v.

geven en de hoop wekken, dat hun voorbeeld meer en meer navolging zal vinden; want zonder den voorgang der grooten is er aan geen openlijk rustig bestaan van het Protestantismus, als erkende Kerk, aan geene persoonlijke veiligheid der geloovigen, te denken.

Het is dan ook gewisselijk in dezen zin, dat de Hoogleeraar Bosscha (volgens uwe Mémorie) heeft gezegd. „Ik „beweer: dat, indien de zuivere zedeleer, door de Hervormers „van onze Kerk gepredikt, geene kerkelijke zelfstandigheid, „door de bescherming van vrome, Godvruchtige Vorsten en „door de hulp van veelvermogende mannen, had gekregen, „de Europesche volken nog onder de verdrukking der Pau„sen en Prelaten zouden zuchten;" 1) waaruit gij het gevolg trekt, dat het Protestantismus dien steun voor zijn kerkelijk aanwezen onmisbaar behoeft.

Daarin is waarheid. De Evangelische kerken hebben de bescherming der Magtigen noodig *tot ongestoorde zekerheid en veiligheid als openbare geloofsbelijdenis en wettig bestaande eerediensten;* zonder deze bescherming zouden zij evenmin in *Brittanje*, *Denemarken*, *Duitschland*, *Nederland*, of *Zweden* hebben kunnen bloeijen, als ze zich opentlijk en wettig in *Bohemen*, *Frankrijk*, *Italië*, *Oostenrijk* en *Spanje* hebben kunnen vestigen; maar daaruit volgt niet, dat de leer des Evangeliums zonder dien steun, zou kunnen verloren gaan. — sedert eeuwen, zelfs in de allerdonkerste tijden bestonden er Evangelische Gemeenten, in spijt der wreedste vervolgingen, het ruwste geweld en der verraderlijkste aanslagen. Zij zijn onverdelgbaar, als het Evangelie zelf. Dit bewijzen de eeuwen-lang bloedige vervolgingen, gepleegd tegen de valleibewoners in *Piëmont*, de *Waldenzen* en *Albigenzen* in *Frankrijk*, de *Wiklefiten* in

1) *Mém.* p. 69.

Engeland, de *Hussiten* in *Bohemen* en de *Magyaren* in *Hongarijen.*

Doch, daar het voor den mensch niet onverschillig is, of hij Gode, in veiligheid, naar zijne overtuiging, kan dienen dan of hij gestadig moet vrezen voor de verstooring zijner Godgewijde bijeenkomsten en verlies van have en bloed, is de bescherming der wet, door des vorsten arm en den invloed der Grooten geschraagd, even onmisbaar voor de Protestantsche eerdienst, als voor degenen, die naar geloofstirannij haken.

Geen wonder dan, dat de deelneming aan de Genootschappen en het beleid er van, door enkele edelen uit den Adel en de aanzienlijken, u evenzeer grieven als die toetreding mij vreugde schenkt.

Zulke voorbeelden kunnen, als de gewigtige omstandigheden, waarop gij zoo dikwijls zinspeelt, mogten ontstaan, meerderen prikkelen en de flaauwen van harte, met geestdrift vervullen, gelijk in de 16^{e} eeuw is geschied.

Toen gaven de Edelen en Grooten een schoon voorbeeld. Zij, die het meest, in rang en goed, hadden te verliezen, traden aan de spits der verdedigers van vrijheid en regt, en behielden beiden. Mogten zulke dagen weder aanbreken, dan is het te wenschen, dat de doorluchte geslachten, zoo vele als er nog bestaan, en de voornamen in den lande, der burgerije ten kern zullen strekken, om wie, mogt het noodig zijn, deze zich zal kunnen scharen tot behoud van wat den mensch boven alles moet waardig wezen.

Dan, vertrouwen wij, zullen zij de inspraak van hun geweten en den raad van het gezond verstand volgende, Godsdienst, duurzame eer en wezentlijk belang kiezen, boven eene onzijdigheid, die wel eenig oogenblikkelijk voordeel, rust of gemak kan aanbrengen, doch hen niet zou behoeden van

geboren te zijn voor den dag des kwaads — of liever — het is, opdat zulke dagen niet weder komen, raadzaam, dat zij zich, door uwe Mémorie en zoo vele andere *Ultramontaansche organen*, voorgelicht, van nu aan, verzamelen onder den Vaderlandschen standaard, waarop geschreven staat: „vrijheid voor allen in Godsvereering, gelijke „regten naar billijke wetten, veiligheid voor den rustigen „burger, tegen binnen- en buitenlandsch geweld: *alles onder „schuts van* ORANJE."

Doch vooral is 't te wenschen, dat Aanzienlijken, burgers en geringen in alle Kerkgenootschappen, wedijverden tot naleving van het hoogste gebod: GOD TE BEMINNEN BOVEN ALLES EN DEN NAASTEN ALS ZICH ZELVEN; en dat allen vervuld met den geest van het Evangelie, de stoffelijke aangelegenheden minder zullen schatten, dan de zedelijke. Dan zou een hoogere geest triumferen over de aardschgezindheid. Dan zouden de betreurenswaardige zwakheden en verdeeldheden van velerlei aard, waardoor de mensch van JEZUS reine leer wordt afgetrokken, veranderen in sterkte en liefde; bijgeloof en vervolgingzucht verdwijnen en de bescherming van Aanzienlijken overbodig worden.

Geve God, dat eenmaal, och ware het spoedig! deze Geest ook in *Romes* hierarchie de heerschende wierde, opdat er geene beschuldigingen meer af te weren, geene twistschriften meer noodig en geene redenen tot bezorgdheid, voor de dagen die komen zullen, meer mogten zijn, maar allen konden zeggen: *Hoe zalig is 't als zonen van 't zelfde huis (land) als broeders zamen wonen!*

Ik heb de eer u te wenschen: beterschap en heil.

AANTEEKENINGEN.

N°. 1 bij bladz. 16.

In de Verg. van de *Prot. Alliance* herinnerde de Eerw. W. Chalmers, dat Rome zijne staatszucht lang verborgen had gehouden, om zijne ontwerpen uit te voeren, in Ierland gemeene zaak met de liberalen had gemaakt, zoo dat men in den waan kwam, dat de Roomsche kerk vatbaar was voor beschaving en vooruitgang. Groote staatslieden deelden in die meening en dachten dat zij hun nuttig zou kunnen worden. Zij dwaalden; Romes heerschzucht en onverdraagzaamheid, vertoonden zich al spoedig; zoo als bleek uit vele tijdschriften en uit de Breven van Paus Gregorius XVI, door Paus Pius IX bekrachtigd; welke aan de *vrijheid van denken en spreken* alle wereldsche kwaad toeschrijven, en de vrije drukpers bij vergift vergelijken.

Evangel. Verbond bladz. 175.

Het laatste concordaat met Spanje voert, inderdaad, de inquisitie weêr in; bepalende dat ieder aan het Kerkelijk gezag gehoorzaam zijn moet, en dat alle Regenten daarvoor moeten zorgen. Zullende de Koningin enz., de Bisschoppen helpen in het weren van leeringen en boeken. — Een Hoogleeraar te Turijn, een werk geschreven hebbende waarin voorkomt; dat de Kerk de magt niet heeft om zich door dwangmiddelen te doen gehoorzamen, noch gebruik mag maken van het zwaard der Overheid, kwam er een Pauselijk verbod om het te lezen; op straffe, als een

Priester het leest, van schorsing en een leek van den kerkelijken ban; die daar nog gelijk is aan verarming en dood.

Prot. Alliance bladz. 22.

The Rambler een tijdschrift voor den beschaafden stand beweerde dat de burgerlijke vrijheid dikwerf moet worden opgeheven; dat gewetensvrijheid eene verderfelijke dwaling is; dat niemand regt heeft om zijne godsdienst te kiezen; dat alle onroomsche eerdiensten doodzonden zijn; dat men de Protestanten op geene ongestoorde oefening der hunne mag laten hopen, en hen verleiden om te vergeten, dat zij geen meer regt hebben op hun geloof, dan op des schrijvers beurs, enz. enz., dat een Catholiek gouvernement tegen alle onroomschen, alle middelen tot bekeering en wering van dwalingen aanwenden en hen even als waanzinnigen, in het dolhuis zetten en hunne goederen beheeren moet.

In eene geschiedenis van Engeland, voor de Roomsche jeugd, wordt geleerd dat het beter is, den ongeloovigen aan den wereldlijken regter ter straf over te leveren; want dat, hoewel het verbranden van menschen verschrikkelijk is, het nog verschrikkelijker was, dat zij zoo veel menschen vervoerden om voor eeuwig in de hel te branden. — In het Fransche dagblad der Geestelijkheid gaf de redacteur zijne spijt te kennen dat men Huss niet vroeger en Luther niet verbrand had en er geen kruistogt tegen de Protestanten was ondernomen, enz.

Prot. Alliance bladz. 18—22.

Verscheidene voorbeelden van vervolgingen werden, in de vergadering van het Evangelisch Verbond, vermeld door den Eerw. Dr. Andrew Thomson, als: van Dr. Kalley te Madeira, wiens leven werd bedreigd, en die met zijn gezin,

verkleed, door de vlugt den dood is ontkomen en bescherming vond onder den schepter des Turks; terwijl in Spanje geen Protestant, zonder Roomsche plegtigheden, mag begraven worden; en in Portugal een inwoner zelfs geen kind door een' Protestantschen Leeraar mag doen doopen. — Het leven van Dr. GOMEZ, een Engelsch Protestantsch Leeraar, liep ook dáár dikwerf gevaar.

Evang. Verbond, bladz. 59—64.

Men kent de wreede straf, waartoe de echtgenooten MADIAÏ, in Toskanen, zijn veroordeeld en die naar de dagbladen reeds door den dood des mans is gevolgd; zoo ook den tegenstand door de Bisschoppen in Pruissen aan de constitutie geboden. Aldaar bladz. 90.

In Beijeren vorderde de Geestelijkheid het voorregt om de ketterij te verdelgen: welke zaak (N. B.) in 1851 bij de Stenden aanhangig was; daar de Regering hiertoe niet wilde overgaan. Aldaar blz. 102).

In Oostenrijk verzet de Roomsche Geestelijkheid zich opentlijk tegen de regten aan de Protestanten, bij de constitutie, verzekerd; in vele streken en steden worden er geene geduld; te *Inspruck* deed de Deken AMSBERG het voorstel om de stad tot eene zuiver Roomsche te verklaren en er ontstond, op de weigering daarvan, door den gemeenteraad, een oploop die de Regering dwong, het voorstel goed te keuren. Zoo sloten ook de Zellerthalers een Verbond tot wering van Protestanten. Professor EBERHARD, dit in genoemde Vergadering mededeelende, voegde daarbij nog verscheidene voorbeelden van moeijelijkheden den Protestanten bij begrafenissen aangedaan.

Aldaar bladz. 105—112.

De Predikant EDMOND DE FRESSENSE, van Parijs, verklaarde wel dat de zegepraal des Pausen in Frankrijk, bij het volk, meer schijn dan wezenlijkheid is; doch gaf tevens een overzigt van de verbazende sommen door de Roomsche Geestelijkheid uit de staatskas wordende getrokken, en van de ondersteuning, die zij door beperkende wetten geniet; waardoor op velerlei wijzen de overgang tot het Protestantismus wordt onmogelijk gemaakt. De Roomsche Geestelijkheid beloopt er dan ook een getal van 42,000 personen, met 565 kloosters, 939 hospitalen, 1012 kostscholen, 3,379 vereenigingen van zusters van liefdadigheid, 761 gestichten van de broeders des Christelijken geloofs, 48 zendelings kweekscholen en 203 seminariën. De Congregatie *de Propaganda fidae*, had in 1851 eene ontvangst van 3,309,646 francs!

Aldaar bladz. 171—176.

De Heer R. BURGESS bewees, dat Rome zich, in Frankrijk, sedert 1848, heeft meester gemaakt van de regtsbedeeling waardoor de burgerlijke- en Godsdienst-vrijheid wordt verstoord; van het onderwijs, waardoor dit onder het beheer van Priesters is gekomen; van de drukpers en van het spreekgestoelte in de wetgevende vergadering, welken beiden, gelijk wij weten, het zwijgen is opgelegd.

Eindelijk behoeven wij omtrent de woelingen der Ultramontanen, in België, opzigtens het onderwijs, in geene bijzonderheden te treden; daar de dagbladen ten deze genoeg inlichtingen geven.

N°. 2, bij bladz. 17.

Omtrent de toeneming van den handel, strekke het volgende tot herinnering: In 1830 moest de Koning wegens

waarborg der renten van de Handelmaatschappij, bijpassen *f* 645,175 (de vroeger bijgepaste sommen zijn niet bekend gemaakt). In 1832 kon die Maatschappij deswege restitueren bijna een millioen gulden, in 1833 bijna *f* 800,000. Het volgende jaar ruim een millioen en in 1835 het overige, waarvan het bedrag mede niet in het verslag is gemeld; — en daarenboven, behalve de renten, nog uitdeelen een dividend van 4½ pCt. Zoodat de prijs van de aandeelen van 1830 tot Dec. 1836 zijn gerezen tot 176 pCt. De uitvoer van koloniale producten en eenige andere art. uit het Entrepôt-dok, te Amsterdam naar den Rijn, klom bij gedurige vermeerdering van 1829 tot 1838 van 243,784 tot 724,113 centenaars. Zie ook omtrent handel en scheepvaart: LASTDRAGER, *Nieuwste Geschiedenissen*, enz. D. I. en volgende in de Bijlagen. Art. *Handel*, enz.

N°. 3, bij bladz. 68.

De Heer COLQUHOUN zeide in de Vergadering der *Prot. Alliance:* Een der laatste slagtoffers van Rome is, in dit oogenblik, zoo de dood hem niet heeft verlost, te *Drogheda* (de zetel van den Bisschop CULLEN) op het bed der smarte uitgestrekt. Hij is een der twee mannen, wier eenige misdaad was (en ik hoop, dat men het niet zal vergeten), dat zij het Evangelie aan de inwoners van *Drogheda* predikten. Zij vonden er toegenegen ooren, hongerende en dorstende harten, en waren in elk huis welkom. Eene belangrijke schare haastte zich om hen te hooren; daarom werden zij, door het opgeruide gemeen, (het onderzoek wie het deed, is de pligt der Regering) vervolgd, opgespoord en geslagen, zoodat een hunner het niet dan moeijelijk ontkwam en de andere, naar de laatste berigten op den oever des doods ligt.

N°. 4, bij bladz. 72. *Overgangen van Roomschen tot het Protestantismus in Ierland en elders.*

Het Engelsch Zendeling-genootschap voor Ierland verblijdde zich over de verspreiding van 90,000 traktaatjes, gretig door Roomschen aangenomen. Ook werd er de Bijbel veel voorgelezen aan hen, die zelven niet lezen kunnen. In 1847 werden 54 gezinnen te *Castelkerke* Protestantsch; het volgende jaar nam het Protestantismus in *West-Galway* zeer toe. Voor weinige jaren waren er te *Onghterard* geen zes Protestanten, nu is geen Roomsche kapel zoo vol, als de Protestantsche kerk te *Castelkerke.* In ruim twee jaren is, volgens berigt van den Zendeling D. Rijder van 16 April 1850, het Protestantismus in den omtrek van *Clifden* zoo toegenomen. dat er bijna geene personen meer te biecht gingen. De Priesters kunnen er de ouders niet meer bewegen, om hunne kinderen van de Protestantsche scholen terug te nemen. De 2000 leerlingen op die scholen zijn zoo vele kleine zendelingen, die hunnen ouders en bekenden den Bijbel voorlezen. In 1849 bevestigde de Protestantsche Bisschop van *Tuam* te *Onghterard* enz. 401 bekeerden, in 1851: 712. In *West-Galway*, waar in 1840 geen 500 Protestanten gevonden werden, zijn er nu tusschen de 5 en 6000; zoodat genoemde Bisschop hulp heeft ingeroepen, tot het bouwen van acht nieuwe kerken en de de vergrooting van twee bestaande. 3000 kinderen van overgekomene Roomschen ontvangen er dagelijks onderwijs in Protestantsche scholen. De handel en wandel der bekeerden steekt, hoogst voordeelig, bij hun vroeger gedrag en bij dat der Roomschen, af. Tegenstand en vervolging worden echter in ruime mate beproefd, doch dienen tot verbreiding der Waarheid. De genoemde Bisschop rekende dat in zijn district, in 4 à 5 jaren, niet minder dan 10,000 Roomschen Protestantsch waren geworden. Zelfs de Roomsche

bladen erkennen, dat het dwaasheid zou zijn, te willen verbloemen, dat de Roomsche kerk in Ierland een' allergevoeligsten slag lijdt. Het district *West-Galway*, lang 50 en breed 30 Engelsche mijlen, vroeger geheel Roomsch, is nu zoo goed als geheel Protestantsch. In het district *Tuam* zijn tusschen de 30 en 40 gemeenten van bekeerden; waarvan 15 door gewezen Roomsche Geestelijken bediend worden. Op dergelijke wijze ziet men in meerdere, in de berigten, genoemde districten gelijke veranderingen. In 't district *Clifden* bezochten meer dan 1800 kinderen de scholen. Te *Achill* doen 3 à 4 Leeraars dienst in Vergaderingen, die bijna geheel uit bekeerlingen bestaan. In het Kerspel *Kilcommon* (*Erris*) uitgebreider dan het Graafschap *Dublin*, was voor eenige jaren maar een Predikant, zonder kerk. Nu zijn er 4 Predikanten en 4 kerken en 8 scholen, met bijna 6000 kinderen van Roomschen of gewezen Roomschen. Meer dan 7000 bekeerlingen wonen de predikatiën der zendelingen bij, in de Graafschappen *Mayo*, *Galway*, *Sligo* en *Roscommon*. In *Dublin* en omstreken is mede eene veelbelovende zending begonnen en reeds uitgebreid. Er zijn, behalve de reeds aangewonnenen in *Ierland*, volgens de berigten, honderd duizenden, die naar den weg der waarheid vragen. Het Genootschap, in *Ierland* werkende, heeft thans 28 zendeling-leeraars, 13 evangelisten, 124 Bijbellezers, 102 school-onderwijzers en onderwijzeressen, behalve de, door 29 onder-commités, in meer dan 4000 gemeenten, gezonden. Nieuwe kerken worden gebouwd te *Shildal*, *Ballynakill* (of *Moyardbridge*) *Achille Ballyeroy* in *Exxis* en noodig zijn er te *Castelkerke*, *Cong*, *Clifden*, *Ballyorie Exxismone*, *Errislanon*, *Selliraa*, *Aaskleak* en *Knappa*.

In België zijn omtrent 20 nieuwe kerken; doch men verwacht er echter verder weinig voortgang.

Doch in Frankrijk zijn er, volgens mededeeling van den

Eerw. BURGESS, in de Vergadering van het *Protestantsch Alliance* (bladz. 46 en 57) wel honderd gemeenten, die om Protestantsche leeraars vragen en luide bidden: „geef ons het Evangelie." — „Voor zes weken," zeide hij, „stond ik „in de open lucht, hebbende maar de schaduw van twee ap-„pelboomen en een klein stuk doek tot beschutting, pre-„dikende voor een geheel dorp — zooveel de plaats kon „bevatten — waar de inwoners weinige maanden te voren „leden der Roomsche Kerk waren, die zij sedert hadden „verlaten. — Zoodra," verzekerde hij verder, „het krijgsge-„weld het volk niet meer zal drukken, en dit zijne begeer-„ten zal kunnen involgen — zal half Frankrijk Prote-„stantsch worden.

Eindelijk, Boheme telde, in 1781, 44,194 en thans circa 88,500 protestanten.

DE ZOOGENAAMDE

GEHEIME GENOOTSCHAPPEN

DER

PROTESTANTEN IN NEDERLAND

VERDEDIGD.

ZESTAL BRIEVEN

AAN

DEN NEDERLANDSCHEN KIEZER

(ELECTEUR NEÊRLANDAIS.)

DOOR

EEN' STEMGEREGTIGDE.

AMSTERDAM,
W. H. KIRBERGER.
1853.

Prijs 90 *cents.*

LIBRARY OF CONGRESS
0 014 037 227 4
